

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

**Zájmové vzdělávání dospělých osob s lehkým a středně těžkým
mentálním postižením – význam, možnosti, perspektivy**

Bakalářská práce

Autor práce: Monika Holická

Vedoucí práce: Mgr. Zdeněk Toušek

Datum odevzdání práce: 16. 8. 2010

Extra-curricular education of adults with mild and moderate mental disorders – importance, possibilities, perspectives.

The Bachelor's Thesis focuses on education, the prestige of which is continuously growing. Lifelong learning is becoming a part of *everyone's* life. The first chapter describes the *current state* of affairs and it acquaints the reader with the consequences of the ever increasing demands of society on education. The individual sub-chapters provide a description of the historical development of adult learning, explain more about lifelong learning and give a more detailed description of the non-formal and extra-curricular education of adults. A separate sub-chapter is devoted to the education of adults with mental retardation.

The second chapter explains the results of the qualitative research project conducted with organizations that provide extra-curricular education to adults with mental disorders and with organizations who do not cater for these persons. The conclusion presents a description of the *motivation factors* that lead staff in charge to implement these activities and the *problems* which they face. What concerns selected providers of extra-curricular education who *do not* cater for people with mental disorders, a description is given of the *obstacles* that prevent them from offering such learning programmes. Furthermore, the extra-curricular education programmes for adults with mental disorders on offer in the South Bohemian Region were mapped as part of the research project.

The Bachelor's Thesis may serve as a source of inspiration for the representatives of educational institutions and organizations in their including learning activities designed for persons with mental disorders in their programmes. It may also serve as a source of information in what regards the problems connected with the implementation of such activities

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to - v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou - elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 16. 8. 2010

Podpis studenta

Touto cestou bych chtěla poděkovat panu Mgr. Touškovi za zadání zajímavého tématu bakalářské práce a cenné rady a připomínky, které mi v průběhu zpracování práce poskytl. Také bych ráda poděkovala zúčastněným respondentům za ochotu ke spolupráci. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodině a příteli za pomoc a podporu, kterou mi věnovali.

Obsah

Úvod.....	6
1. Současný stav.....	8
1.1 Vzdělávání dospělých osob.....	9
1.1.1 Historie vzdělávání v ČR.....	10
1.1.2 Celoživotní vzdělávání.....	11
1.1.3 Neformální vzdělávání ve volném čase.....	12
1.1.4 Zájmové vzdělávání dospělých.....	13
1.1.5 Zvláštnosti výchovy a vzdělávání dospělých.....	14
1.2 Vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.....	17
1.2.1 Typické odlišnosti psychických funkcí a schopností osob s mentálním postižením.....	18
1.2.2 Lehká mentální retardace.....	21
1.2.3 Středně těžká mentální retardace.....	22
1.3 Zájmové vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.....	24
1.3.1 Základní vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.....	25
1.3.2 Další vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.....	26
1.3.3 Poskytovatelé zájmového vzdělávání dospělým osobám s mentálním postižením a jejich financování.....	26
2. Cíl práce a výzkumné otázky.....	28
3. Metodika.....	29
4. Výsledky.....	33
4.1 Vzdělávací instituce a organizace realizující vzdělávací aktivity pro osoby s lehkým středně těžkým mentálním postižením.....	33
4.2 Vzdělávací instituce a organizace nezabývající se realizací vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým středně těžkým mentálním postižením.....	49
4.3 Shrnutí.....	57
4.4 Organizace zabývající se poskytováním zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a lehkým středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje.....	60
5. Diskuse.....	63
6. Závěr.....	66
7. Klíčová slova.....	69
8. Seznam použitých zdrojů.....	70

Úvod

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala problematikou zájmového vzdělávání dospělých osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Toto téma jsem si zvolila na základě zájmu o problematiku práce s občany s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Mezi těmito dvěma stupni postižení není ostře daná hranice a rozsah postižení je podstatně nižší než v případě těžkého mentálního postižení, což těmto lidem umožňuje vykonávat široké spektrum aktivit. S touto problematikou jsem se setkala při své praxi v Domově sv. Anežky, o.p.s. v Týně nad Vltavou, kde jsem měla možnost blíže poznat klienty tohoto stacionáře a seznámit se s jejich zájmy a potřebami. Práce zde mne velmi zaujala, proto jsem přivítala možnost věnovat se tématice občanů s lehkým a středně těžkým mentálním postižením v rámci své bakalářské práce.

Cílem práce je objasnit faktory, které ovlivňují odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací při realizaci vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Sekundárním cílem práce je zmapování nabídky zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje.

V teoretické části práce je popsána historie vzdělávání dospělých lidí, problematika celoživotního vzdělávání, neformálního vzdělávání ve volném čase a zájmového vzdělávání. Speciální kapitola je věnována vzdělávání osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací. Jsou zde popsány jejich typické odlišnosti v psychických funkcích a jejich schopnostech. Ve stručnosti je zde popsána charakteristika nestátních neziskových organizací, které jsou nejčastějšími organizátory zájmového vzdělávání dospělých lidí s mentálním postižením a způsob jejich financování.

Pro splnění cíle práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Definovala jsem výzkumnou otázku, na základě které jsem vedla hloubkový polostrukturovaný rozhovor s pracovníky několika organizací poskytujících zájmové vzdělávání dospělým osobám s mentálním postižením a několika organizací, které na tuto cílovou skupinu nejsou zaměřeny. Podařilo se mi zjistit, jaké motivační faktory vedou pracovníky

k poskytování zájmového vzdělávání dospělým osobám s mentálním postižením a zároveň také zjistit problémy, se kterými se nejčastěji potýkají a přínosy, které jim tato práce přináší. V případě pracovníků organizací, které zájmové vzdělávání dospělým osobám s mentálním postižením neposkytují, jsem zjišťovala, zda někdy uvažovali o rozšíření své nabídky vzdělávacích aktivit směrem k cílové skupině lidí s mentálním postižením, co je na této možnosti zaujalo a co je naopak od ní odrazuje.

Získané výsledky výzkumu jsou podrobně popsány v kapitole 4. Výsledky a dále jsou potom diskutovány v kapitole 5. Diskuze a shrnuty v kapitole 6. Závěr.

1. Současný stav

Jedním z charakteristických rysů současnosti je vysoká dynamika společenského i technologického rozvoje, která se do životů jedinců promítá v podobě zvýšených nároků na schopnosti adaptace a flexibility. Na tento trend musí nezbytně reagovat i vzdělávací instituce na všech úrovních, neboť udržení kroku s celospolečenským vývojem je přímo závislé na růstu vzdělanosti. Vzdělání samotné přestává být pouhou přípravou na život, ale stává se jeho součástí. Ve vzdělávání dospělých se projevuje časový odstup od školní edukace, ztráta návyků a vliv předchozích zkušeností. Tyto faktory činí proces vzdělávání dospělých specifický ve svých odlišnostech, které je nutné respektovat v zájmu efektivnosti procesu učení [12].

V současné době hodnota a prestiž vzdělání roste a stále více lidí cítí potřebu participovat se na dalším vzdělávání. Dostupná nabídka však není pro všechny lidi stejná. Vzdělávání dospělých nevytvořilo subsystem vzdělávacích systémů, jak je tomu u všeobecného, odborného a vysokého školství [2]. Tímto se zabýval již v roce 2001 Národní plán rozvoje vzdělávací soustavy v ČR, odborné veřejnosti známý pod názvem „Bílá kniha“, jež reagoval na nutnost provedení reformy českého formálního školství a představoval jakousi oporu i pro státní politiku v oblasti rozvoje neformálního vzdělávání.

Výše zmíněný společenský tlak působí v mnoha oblastech života také na osoby s mentálním postižením. Pro tuto skupinu je však charakteristické snížení rozumových schopností, které se negativně promítá nejen do schopnosti adaptace a flexibility, nýbrž i do možnosti seberealizace v profesním a běžném životě. Kvantita a kvalita nabídky v oblasti zájmového vzdělávání je tak pro osoby s mentálním postižením jedním z faktorů, který může ovlivnit jejich začlenění do intaktní společnosti.

1.1 Vzdelávání dospělých osob

Současné dění ve společnosti vede ve své podstatě k potřebě vyhledávání vzdělávacích aktivit určených dospělým osobám, což z nich dělá fenomén dnešní doby, neboť poptávka po celoživotním vzdělávání do jisté míry determinuje šíři poskytovaných služeb. Vzdělávání dospělých osob samo o sobě tedy může být chápáno jako etapa celoživotního vzdělávání, jako součást vzdělávací soustavy či jako proces vzdělávání [12]. Ve všech třech pojetích však vzdělávání splňuje tu podmínku, že jde o dlouhodobý proces, který je zaměřen na přípravu pro život jak v obecném, tak i v profesně velmi úzkém smyslu, přičemž zde nelze hovořit o okamžitém užítku [25]. Tento proces získávání vědomostí a znalostí je realizován prostřednictvím učení, které v současném světě lze rozdělit na *formální učení*, probíhající ve formálních vzdělávacích institucích, kterými mohou být v případě dospělých osob například Univerzity třetího věku. *Neformální učení*, které zahrnuje oficiální vzdělávací programy probíhající mimo školní prostředí, sem spadá většina aktivit zájmového vzdělávání, včetně vzdělávání podnikového. A *informální učení*, které bývá neorganizované, nestructurované a často nezáměrné shromažďování vědomostí, zahrnující i poznatky získané sledováním televize nebo četbou.[15]

Vezmeme-li v úvahu vzdělávání jako takové, například dle Jana Průchy [12] je definováno jako „*komplexní soubor institucionálně organizovaných a individuálních aktivit, které nahrazují, doplňují, inovují nebo jinak obohacují počáteční vzdělání dospělých osob a jež rozvíjejí znalosti a dovednosti, hodnotové postoje, zájmy i jiné osobní a sociální kvality, potřebné pro plnohodnotnou práci i mimopracovní život.*“ Jde tedy o proces, ve kterém se dospělý člověk aktivně, systematicky a kontinuálně učí za účelem změny znalosti, názorů, hodnot, schopností a dovedností [16].

1.1.1 Historie vývoje vzdělávání dospělých lidí v ČR

Člověk, i dospělý, se vždy musel učit, protože byl nucen reagovat na své vlastní biografické i vývojové změny a spolu s nimi i na měnící se společenské situace. V dnešní době pak existují země se silnými andragogickými tradicemi, zejména se jedná o západní, severní a částečně i střední Evropu, a země s tradičně méně rozvinutými systémy. Česká republika mezi nimi patří k těm zemím, jejichž vývoj byl vystaven často velmi násilným zvrátům [2].

V českých zemích znamenalo rozmach pro vzdělávání dospělých osob období 19. století. Tento rozvoj byl spojen s mohutným obrozeneckým proudem, který byl naplněný aktivní snahou upevnit český jazyk a úsilím o rozvoj národní vědy a kultury. V 70. letech 19. stol. tak vznikaly vzdělávací dělnické spolky a různá vzdělávací centra, jejichž zakladateli byla i řada tehdejších politických stran (např. sociální demokracie, která roku 1896 založila Dělnickou akademii). Dalšími zřizovateli vzdělávacích aktivit byly různé spolky, odbory či náboženské a zájmové skupiny.

Další vývoj vzdělávání dospělých po 1. světové válce byl ovlivněn prvním legislativním aktem v oblasti vzdělávání dospělých v České republice, a to zákonem č. 67 ze dne 7. února 1919, o organizaci lidových kurzů občanské výchovy. Začaly vznikat tzv. lidové školy, které v sobě zahrnovaly celou řadu volných kurzů s ucelenou tematikou. Byly zaměřeny nejen na všeobecné vzdělávání, ale i na praktické cvičení profesních dovedností. V daném kontextu patřil k nejkompaktnějším a rovněž nejpropracovanějším Baťův systém, který jako první pochopil význam kvalifikovanosti a využil vzdělávání při zvyšování produktivity.

Po roce 1948 byla celá oblast vzdělávání dospělých podřízena zájmům komunistické strany, přičemž nejvýznamnějším důsledkem bylo především přímé podřizování vzdělání propagandě. Společně s centrálním plánováním hospodářství jako celku se v tomto období začala projevovat i nutnost celostátní koordinace vzdělávání dospělých osob. Proto v roce 1963 byla ustanovena Ústřední komise pro vzdělávání lidí pracujících a posléze v roce 1971 Česká komise pro vzdělávání dospělých. Teprve o pět let později byl přijat dokument „Další rozvoj československé výchovně vzdělávací

soustavy“, v němž byla významná část věnována vzdělávání dospělých a díky kterému bylo začleněno vzdělávání dospělých do vzdělávací soustavy. Zájmové vzdělávání bylo ve zmíněné soustavě doménou především Ministerstva školství a kultury.

Po roce 1989 však došlo k rozpadu všech těchto struktur. Vzdělávání dospělých bylo zproštěno veškeré podřízenosti a plně podléhá pouze mechanismům nabídky a poptávky.¹ Odpovědí na značnou poptávku po dalším vzdělávání byl vznik velkého množství soukromých institucí a vznik odboru celoživotního vzdělávání na MŠMT. Stát již nepní žádné funkce v této oblasti a ponechal vývoj tržním principům [28].

1.1.2 Celoživotní vzdělávání

Pokud chce jedinec obstát v rychlém vývoji současného globalizovaného okolí a pokud jej chce zároveň ovlivňovat, nestačí mu již „pouhé“ vzdělání, které získal ve svém mládí, ale více než kdy jindy se projevuje nutnost své znalosti, dovednosti a zkušenosti dále rozšiřovat [8].

Celoživotní vzdělávání představuje kontinuální proces, který umožňuje v průběhu celého života získat kvalifikaci různými vzdělávacími cestami v souladu s individuálními potřebami a zájmy každého člověka. Toto vzdělávání nabízí možnost vzdělávat se pro všechny věkové skupiny i skupiny z rozdílného sociálního prostředí, bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení. Podstatným je přitom předpoklad zachování principů rovných příležitostí [47].

Samotná myšlenka celoživotního vzdělávání není nová, avšak v současnosti existuje politická snaha ji realizovat. Jedná se o reakci na vyžadované kompetence, které není možné zprostředkovávat zájemcům jen v rámci stávající školské soustavy. Celoživotní vzdělávání se stalo cílem a koncepcí dnešní vzdělávací politiky jak na národní tak i nadnárodní úrovni (OECD, EU a další...) [2]. Jedním z konceptů, který na nadnárodní úrovni převládá, je *koncept kvality života*. Jeho podstatou je pohled na učení jako na hodnotu samu o sobě a jako na akcentovanou oblast osobního rozvoje základních

---

¹ Jedinou výjimku tvoří rekvalifikační vzdělávání.

lidských hodnot [47].

Veškeré principy celoživotního učení jsou tak odvozeny od základního cíle, kterým je přispívat k individuálnímu, kulturnímu a ekonomickému blahu a ke kvalitě života každého jedince. Považuje se za významný faktor v potírání chudoby a sociálního vyloučení. Snahou jeho poskytovatelů je tedy zvyšovat zaměstnavatelnost a co nejefektivněji využívat lidské zdroje [16].

1.1.3 Neformální vzdělávání dospělých ve volném čase

Neformální vzdělávání je definováno podle dokumentu Strategie celoživotního učení České republiky, který vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2007, jako *„vzdělávání, které je zaměřeno na získání vědomostí, dovedností a kompetencí, které mohou respondentovi zlepšit jeho společenské i pracovní uplatnění.“* Podstatným rysem však je, že nevede k získání určitého stupně vzdělání a pro jeho realizaci je nutná účast odborného lektora, učitele nebo proškoleného vedoucího, jehož služby jsou nabízeny v rozmanitých prostředích [35].

Ve svém nejširším pojetí toto označení zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity mimo školský systém a na rozdíl od formálního učení, které probíhá ve standardních vzdělávacích institucích (především ve školách), se realizuje mimo oficiální vzdělávací instituce. [15]. V celém systému vzdělávání je možné zařadit jej do dalšího (tedy nepovinného) vzdělávání, které následuje po absolvování určitého školského stupně a je rozčleněno do tří typů – zájmové vzdělávání, občanské vzdělávání a další profesní vzdělávání. [47] Zájmovým vzděláváním se bude tato práce zabývat hlouběji v dalších kapitolách.

Nejčastějšími organizátory nejsou však jen různé vzdělávací organizace, jež jsou založené na neziskovém principu, ale často i jiní aktéři, kteří se podílejí na profesním vzdělávání. Jedním z takových aktérů může být například zaměstnavatel, který výuku provádí přímo na pracovišti, pochopitelně pokud jsou k tomu vhodné podmínky. Veškeré organizace a služby, které jsou realizátory neformálního vzdělávání, vznikají tedy s jasným záměrem, a to doplňovat formální vzdělávací systém.

Neformální vzdělávání je zaměřeno na konkrétní skupiny populace, přičemž z pohledu účastníků se jedná o otevřené a dobrovolné vzdělávání, které je založeno na partnerství mezi vedoucím vzdělávacího procesu a jeho účastníky. Má svůj jasně daný cíl, přestože nemá definované osnovy ani stupnici hodnocení.[24]

Nezpochybnitelná je také souvislost neformálního vzdělávání se sociálním postavením jedince, s proměnami na trhu práce a se stále narůstajícím prostorem pro realizaci rozmanitých způsobů života. V odpovědích respondentů výzkumného šetření probíhajícího v rámci projektu *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje* převládaly v preferencích ty vzdělávací aktivity, u kterých je patrná možnost využití v rámci profesní kariéry. Z tohoto vyplývají jasné determinanty volnočasového vzdělávání, kterými jsou trh práce na straně jedné a na straně druhé strukturace životního času a individuální životní způsob dospělých [47].

1.1.4 Zájmové vzdělávání dospělých

V rámci neformálního vzdělávání dospělých mluvíme rovněž o vzdělávání zájmovém. To můžeme mimo jiné definovat i jako „*systém krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují výukové, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků, prováděné převážně neformálním i informálním způsobem a směřující k uspokojení osobních zájmů*“ [43]. Jde tedy například o výtvarné kurzy či jinak zájmově orientované činnosti. Tato oblast vzdělávání tak umožňuje vyrovnávat jednostranně převažující profesní rozvoj. Působí jako jistý harmonizační prvek, který ale není jen pouhou přípravou na pracovní život, jak je tomu například u základního, středoškolského nebo vysokoškolského vzdělávání. Oba tyto druhy vzdělávání, zájmové i profesní, však vzájemně nemusí být v ostrém protikladu, neboť v některých oblastech se mohou vzájemně ovlivňovat či dokonce překrývat. Příkladem tomu mohou být počítačové kurzy, které najdou uplatnění jak na pracovní půdě, tak na psacím stole počítačových nadšenců. Charakteristickými znaky zájmového vzdělávání jsou tedy: zájem, volný čas, dobrovolnost a v neposlední řadě i pestrost jeho obsahu. Neopomenutelnou podmínkou účasti na těchto aktivitách je přitom silná vnitřní

motivace [1]. Účastníci kurzů se neučí pro získání certifikátu, projevují tím jen navenek svůj vlastní zájem o daný obor nebo problematiku. Neexistuje zde tak povinnost jakýmkoli způsobem prokazovat absolvování konkrétních kurzů, ani úspěch či neúspěch jedinců se nikterak neměří. Pokud jsou kurzy nějakým formálním způsobem zakončeny, jedná se většinou pouze o osvědčení, která slouží především k vlastní motivaci účastníků a posílení osobní prestiže [15].

Každé rozhodnutí účastnit se zájmového vzdělávání je známkou touhy jedince po změně trávení volného času [1]. Účastník zájmového vzdělávání má tak roli aktivního klienta, který si sám určuje cíle, obsahy a do určité míry také metody vzdělávání. Smyslem zájmového vzdělávání je vyčerpání plného potenciálu volného času, který se tak zařazuje do celoživotního edukačního a socializačního procesu [15].

1.1.5 Zvláštnosti výchovy a vzdělávání dospělých

Aby byla výchovná a vzdělávací práce s dospělými účastníky úspěšná, vyžaduje respektování jistých zvláštností a využívání silných stránek jejich osobnosti. Skutečně efektivní učení totiž předpokládá splnění třech základních podmínek. První podmínkou je, že jedinec musí mít *možnost* učit se. Druhou podmínkou je, aby se on sám učit *chtěl*, při čemž v tomto případě hraje nejvýznamnější roli již zmiňovaná motivace. A třetí z podmínek efektivního učení je *umění učit se*. Všechny tyto tři podmínky na sebe navazují a vzájemně se propojují, díky čemuž vytvářejí jakýsi pomyslný trojúhelník *moci – chtít – umět* [15].

Pokud se zaměříme na specifika, která odlišují dospělého jedince od dítěte, je zřejmé, že dospělý člověk bez mentálního postižení je na rozdíl od dětí na vyšší úrovni sociální zralosti a vyrovnanosti, má ustálený systém hodnot i smysl pro praktický život a reálné cíle. Je nutné tedy brát zřetel na to, že dospělý účastník bude na základě svých životních a pracovních zkušeností přijímat nové informace kritičtěji, s ohledem na své potřeby, tužby, přání a aspirace [1].

Co se týče psychických funkcí, které jsou v procesu učení jedny z nejzásadnějších, je nejvíce patrný rozdíl mezi dítětem a dospělým člověkem v oblasti myšlení, které se

se zvyšujícím věkem mění na *myšlení praktické*. Dospělí chtějí vědět, k čemu jim bude učení, čeho mohou dosáhnout či jaké efekty jim to přinese. Je pro ně důležité, aby viděli spojitost, která je mezi jejich vlastními potřebami, cílem, obsahem a výsledky kurzu. Vzhledem k těmto skutečnostem je nutné pečlivě vázat obsah vzdělávání k pracovní či výrobní činnosti a k životním a pracovním zkušenostem účastníků [1].

S problémy při výuce se setkáváme, pokud není aktuální látka dobře vysvětlena, účastník vzdělávací aktivity ji pak chápe jen mlhavě a neumí rozklíčovat její podstatu. Stává se to zejména tehdy, pokud je problémová oblast vymezena příliš obecně, nebo naopak příliš detailně. Řešením tohoto problému je uvedení konkrétního a jedinečného příkladu toho, k čemu bude moci účastník vyřešený problém využít a díky tomu lze dosáhnout jeho aktivní spolupráce. V praxi se posléze setkáváme i s bariery, které mohou tvořit nejen nedostatečné porozumění, ale i emoční prožívání. Tím jsou vyjádřeny jakékoli obavy či strach jedinců udělat chybu nebo selhat, což vyplývá z potřeby bezpečí [1].

Pro předejití všem vyjmenovaným problémům, které by mohly vzdělávací proces podstatně narušit, je důležité vhodně volit výukové metody a posilovat správné postupy dospělých při učení. Zejména se jedná o využívání dialogických metod nebo samostatných výkonů dospělých.

Zájmové vzdělávání samo o sobě lze vést různými způsoby a nemusí být nutně spjata jen s jednou cílenou vzdělávací institucí. Prvním z těchto způsobů je *sebevzdělávání* s využitím dostupných informačních zdrojů, jako jsou odborná literatura, masmédiá či stále se rozšiřující a na důležitosti nabývající internetová síť. O druhé cestě můžeme mluvit v rámci *formálních nebo neformálních organizací* specializujících se na poskytování vzdělávání v dané oblasti zájmů. Třetím způsobem je pak za pomoci *organizace*, která se sice nespécializuje na zájmové vzdělávání, ale svou činností vytváří podnětné prostředí, které uspokojuje zájem o získání nových vědomostí, jako jsou například kulturně vzdělávací organizace. Poslední možností je kombinace všech přístupů, tedy *sebevzdělávání*, které je doprovázené odbornou pomocí ze strany institucí i jednotlivců [15].

Výhodami, kterých lze při vzdělávání dospělých využít, jsou bezpochyby vyšší mentální úroveň a lepší schopnosti soustředit se. Celkový proces vnímání je usnadněn opět díky možnostem srovnání, zkušenostem a kritickému hodnocení vůbec a podstatnou roli, pozitivní i negativní, hraje v oblasti vzdělávání rovněž odlišná úroveň způsobu myšlení každého dospělého jedince, protože právě přesnost a funkčnost způsobu myšlení může být snížena stereotypy [11].

Problémy spíše realizačního charakteru, které se pojí se zájmovým vzděláváním dospělých, se týkají především chybějící opory ve vhodné legislativě, nevyvážené nabídky zdrojů financování, mezer v profesionalizaci celé oblasti a její co nejširší zpřístupnění veřejnosti a výrazný deficit odpovídající odborné literatury [15]. Tyto nedostatky brání upevnění zájmového vzdělávání dospělých lidí v uceleném systému vzdělávání.

1.2 Vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením

Potřeba znát a rozumět patří do hierarchie lidských potřeb, které Maslow již v roce 1943 uspořádal do názorné pyramidy, která zdůrazňuje důležitost vzdělání pro život každého člověka [16].

V této pyramidě (viz obr. 1) jsou zařazeny na spodní příčce potřeby primární, se kterými se člověk rodí. O příčce výš se nachází potřeby sekundární, které se vyvíjejí v průběhu utváření jedince. U osob s mentálním postižením je patrný posun ve vývoji potřeb mezi úrovněmi pyramidy. Jejich znevýhodnění a často i vnější prostředí limitují dosažení potřeby seberealizace a potřeby znát a rozumět. Tyto potřeby se u mentálně postižených jedinců často objevují až v dospělosti. Z tohoto důvodu nabývá na významu vzdělávání dospělých, ať už se jedná o formální či neformální učení [3]. Na rozdíl od dospělých lidí bez postižení, pro které znamená zájmové vzdělávání dobrovolnou účast, zájem a silnou vnitřní motivaci, u osob s mentálním postižením je nutné celoživotní vedení a podpora v učení. Jeho efektivita sice není tak zřejmá, jako je

Obrázek 1: Hierarchie potřeb dle Maslowa

Zdroj: Černá Marie [3]

tomu u intaktní populace, ale výsledky pro život jedince jsou velice užitečné, zejména pak ve vedení k samostatnosti. Pokud je však mentálně postižený člověk ponechán bez dalšího vedení, ztrácí velice rychle nabyté dovednosti a návyky [16].

Obsahové zaměření vzdělávacích činností dospělých osob s mentálním postižením je velmi variabilní. Závisí na možnostech jednotlivých regionů, na personálním zabezpečení, a v neposlední řadě na zájmech a potřebách účastníků tohoto vzdělávání. Současná legislativa totiž zavazuje k povinnosti vzdělávání všech osob bez rozdílů. U žáků s mentálním postižením se upřednostňuje integrované vzdělávání v hlavním vzdělávacím proudu, které ve školském systému zajišťuje celá řada institucí. Rozhodnutí, kde se dítě s mentálním postižením bude vzdělávat je tedy jen na rodičích [10]. Problematickou okolností v oblasti integrace žáků s postižením do škol běžného typu je často stigmatizace a nedůvěra okolí, založená na vnímání odlišného vzhledu nebo nápadností v chování člověka [6]. Proto existuje ucelený systém školských poradenských jednotek, který má za úkol pomoci při výběru vhodného zařízení.

1.2.1 Typické odlišnosti psychických funkcí a schopností osob s mentálním postižením

Pojem mentální retardace má řadu různých definic, Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ji charakterizuje jako „*Stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti.*“ [34] Další možnou definicí, která je stále platná zejména v zahraničí uvedla Americká asociace pro mentálně postižené (AAMR) již v roce 1992 a definuje ji jako „*odchylky od standardní výše IQ v celkové výši nedosahující 70 bodů při současné existenci vady alespoň ve dvou z desíti základních lidských dovedností*“ jako jsou například: komunikace, samostatnost, společenské schopnosti, sebesměřování, zdraví a bezpečí, trávení volného času nebo zaměstnání.[17, 40]. V zásadě dochází k mentální retardaci z příčin prenatálních - kam patří genetické předpoklady, perinatálních - vznikajících při užívání

drog či alkoholu matkou během těhotenství a z postnatálních příčin - kterými mohou být různá onemocnění, např. spalničky nebo infekční onemocnění mozku [23].

Pro orientaci v tématu vzdělávání osob s mentálním postižením je také třeba vyjasnit, v čem spočívají základní odlišnosti v jejich psychických funkcích a schopnostech oproti intaktní populaci. Je nutné také nutně zdůraznit, že každý jedinec je svébytný subjekt s charakteristickými rysy a není tomu jinak ani u osob s mentálním postižením² [7]. U osob s mentálním postižením však dochází k poškození neuropsychického vývoje, které s sebou nese řadu odlišností ve všech složkách jejich osobnosti. Ty jsou u každého jedince různé v závislosti na stupni a rozsahu mentálního postižení. Poškození se projeví v procesech poznávání, emocí, vůle a v neposlední řadě ovlivňuje také adaptabilitu a chování jedince [20].

Vůle

Vůle je psychický proces vědomé a účelné regulace všech reakcí člověka. Zahrnuje zejména schopnost rozhodovat se a schopnost volby takové činnosti, která je nutná k uskutečnění vytyčeného cíle. Samotný akt vůle probíhá v několika fázích. Na počátku je fáze vzniku pohnutky a psychického napětí, která je následována fází, při níž vzniká představa cíle a prostředků k jeho dosažení, v další fázi dochází k eventuálnímu boji motivů, fázi rozhodnutí až výsledné fázi samotného jednání.[21] Problém u mentálně postižených tkví především v nedostatku iniciativy a neschopnosti řídit své jednání v souladu s budoucími cíli [25]. Často se setkáváme s dysbulií (porucha vůle) či abulií (nedostatek vůle, nerozhodnost, ztráta či snížení volných vlastností) [7].

Myšlení

Úroveň myšlení je závislá jak na kvantitě, tak i na kvalitě ostatních poznávacích procesů [6]. A právě typickým odlišným znakem v myšlení osob s mentální retardací je preference podmětových stereotypů, omezená zvědavost a silná vazba na konkrétní skutečnosti. Ve svém důsledku to znamená, že tito lidé bývají více pasivní a stávají se tak závislí na zprostředkování informací jiným člověkem, který působí jako prostředník

---

²Specifika, která budou uvedena níže, jsou pouze snahou načrtnout obraz mentální retardace. Podstatou není upozornit na to, co je pro člověka s mentální retardací limitující překážkou či čím je odlišný od většinové populace. Jde především o rozpoznání toho, co umí, co zvládne, co je v jeho silách a hlavně co u něj lze dále rozvíjet [6].

mezi mentálně postiženým a vnějším světem. Charakteristické je rovněž ulpívání na určitém naučeném způsobu řešení. Uvažování mentálně postiženého jedince je ovlivněno děním v aktuální situaci, o jejíž podstatě není schopen uvažovat. Jako stěžejní se mu tedy jeví situace v danou chvíli [4]. Toto značně konkrétní myšlení a slabá schopnost zobecňování a pojmání souvislostí je následkem poškození mozku.

Často se setkáváme i s nedůsledností v myšlení, která se projevuje ve výkyvech pozornosti. Společně s neschopností v případě potřeby použít již osvojené operace podstatným způsobem omezují edukační možnosti, neboť obě jsou projevem slabé řídicí úlohy myšlení. Nekritičnost myšlení navíc způsobuje, že mentálně postižení jedinci mají oslabenou schopnost srovnávat své myšlenky a činy s požadavky kladenými objektivní realitou, což je staví zcela mimo společenské dění [20].

Řeč

Řeč blízce souvisí s poznávacími procesy, a to zejména s myšlením [6]. Její poruchy se projevují jak v obsahové, tak i formální stránce, na což navazuje i snížená schopnost porozumění vyplývající z omezené slovní zásoby. Právě na omezenou schopnost porozumění se vážou i větší potíže s pochopením celkového kontextu jako je například neschopnost chápat ironii nebo žert. Nápadná je také porucha výslovnosti v plynulém hovoru a výrazná jednoduchost ve vyjadřování, která se odvíjí od pozdějšího vývoje sluchového rozlišování i vyslovování slov a vět [4]. Aktivní slovní zásoba je neobyčejně chudá s nápadnou poruchou gramatické shody ve větách [20].

Učení a paměť

Paměť je u osob bez postižení selektivní, to ve výsledku znamená, že si pamatujeme jen důležité informace, a zároveň nám zaručuje, že každým okamžikem nepoznáváme nové věci. Proces samotného „zapamatování si“ v sobě obsahuje jak schopnosti pochopit látku a vybrat z ní základní prvky, tak i schopnost zjistit, jaký je mezi nimi vztah a zařadit je do určitých soustav představ [19]. U osob s mentálním postižením je však paměť narušena ve všech svých fázích - vštěpování do paměti, zapamatování, uchování v paměti i vybavení [6]. Charakteristické přitom je, že si nové věci osvojují pomalu a až po mnohačetném opakování. Dalším specifikem mentálně postižené populace je rychlá zapomnětlivost nově naučeného, pamětní stopy si vybavují nepřesně

a jejich třídění je nekvalitní. Mají spíše mechanickou paměť, která není schopná větší selekce a pouze udrží stopy bez většího výběru. Omezená schopnost učení je výsledkem nedostatečného porozumění, koncentrace, pozornosti a paměti, přičemž motivační článek, který je při učení jedním ze stěžejních hnacích motorů, je také omezen [4]. Jako o možné příčině ztíženého procesu učení uvažuje v jedné ze svých publikací Vítková o chybném přepracování vnímaného materiálu [20].

Emoční složka a složka motivace

Tyto složky bývají postižené v závislosti na tom, jaká je příčina mentálního defektu. Nejčastěji jde o větší pohotovost ke zvýšené dráždivosti a afektivním reakcím, které přináší bezprostřední uspokojení potřeb neodkladně a bez zábran. Obecně platným hodnotám ani normám nejsou tito jedinci schopni porozumět, nechápou jejich podstatu ani účel [4]. Souvisí to i s tím, že city osob s mentálním postižením nejsou dostatečně diferencovány. Jsou neadekvátní svou dynamikou vůči podnětům vnějšího světa, jsou opožděné, jejich prožitky jsou primitivnější a obtížněji se utvářejí tzv. vyšší city (*svědomí, pocity povinnosti atd.*) [20]. Citová otevřenost souvisí se sníženou funkcí mozku, která způsobuje, že jsou velmi vnímaví k bolesti či starostem svých blízkých a jsou ochotni pomáhat každému, kdo jejich pomoc potřebuje [6].

Změny v chování

Díky poruchám emotivity jsou patrné i odchylky v chování. Osoby s lehčím postižením obvykle vědí, jak se chovat v běžných situacích, ale nikdy nemůžeme s jistotou očekávat, že se těmito pravidly budou řídit striktně a za každých okolností. Nejistota pramení především z toho, že se řídí na prvním místě svými emocionálními impulsy. Odlišné chování však může být i snahou vyjádření aktuálních pocitů, které není daný člověk schopen vyjádřit běžným a pro ostatní srozumitelným způsobem [20].

1.2.2 Lehká mentální retardace (F70)

Intelligenční kvocient (dále IQ) u osob s lehkou mentální retardací se pohybuje v rozmezí 50–69 (u dospělých to odpovídá mentálnímu věku 9–12 let) [6]. Somatické vady se vyskytují jen ojediněle a stavba těla se u těchto jedinců nemusí nikterak lišit od

intaktní populace [7]. Patrné je mírné opoždění ve vývoji jemné a hrubé motoriky i pohybové koordinace. Učení se novým dovednostem a běžným návykům trvá postiženým mnohem delší dobu, přičemž jejich pozornost se pohybuje v extrémech, buď je krátkodobá a nestálá nebo naopak ulpívající. Myšlení mívají často stereotypní a rigidní, s infantilními znaky, je nesamostatné a nepřesné. Vývoj řeči u mentálně postižených se opoždí a jejich slovník je tak ochuzen o abstraktní pojmy. Řeč přitom může být postižena v oblasti porozumění, ve slovní zásobě, i v gramatické stavbě a ve výslovnosti. Z toho vyplývají dramatismy a neméně často i tzv. řečové stereotypy [20]. Často mívají specifické problémy se čtením a psaním. Většina lidí s tímto postižením dosáhne úplné nezávislosti, přestože je jejich vývoj oproti normě mnohem pomalejší, ale v dospělosti mohou dosáhnout určité samostatnosti a mohou se pracovní začlenit. Je však důležité aby nad sebou měli dohled a podporu [4].

1.2.3 Středně těžká mentální retardace (F71)

U tohoto typu postižení se pohybuje IQ v rozmezí 35–49 (u dospělých odpovídá mentálnímu věku 6–9 let)[6], přičemž odlišnosti ve vývoji jsou patrné již od kojeneckého, případně batolecího věku dítěte [7]. Raný vývoj psychomotoriky je u těchto jedinců velmi opožděný, teprve ve věku šesti, sedmi let dosahují úrovně tříletého dítěte. Oproti lehkému stupni mentální retardace již bývají velice časté somatické degenerativní znaky. Zpomalený vývoj jemné a hrubé motoriky má trvalé následky v celkové neobratnosti, nekoordinovanosti pohybů a neschopnosti jemných úkonů [20]. Učení postižených je omezeno pouze na mechanické podmiňování, proto je k zapamatování určitých informací zapotřebí četné opakování a pak jsou tito jedinci schopni naučit se běžným návykům a jednoduchým dovednostem [4]. Využití speciálně pedagogických programů s použitím alternativních možností může významně přispět k rozvoji potenciálu žáka. Ty mají například podobu metod alternativní komunikace, která může vést u jedince s mentální retardací k částečné kompenzaci problémů v komunikaci [6]. Někteří lidé jsou schopni, při odborném vedení, vykonávat jednoduché pracovní úkony víceméně samostatně. Předpokladem pro to je, že tyto

úkony nevyžadují přesnost a rychlost. Osoby se středně těžkým stupněm postižení již vyžadují trvalý dohled [4].

1.3 Zájmové vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením

Možnost vzdělávání je v dnešní době prakticky otevřena pro většinu lidí s mentálním postižením, přičemž i nabídka vzdělávacích aktivit se za posledních 20 let výrazně rozšířila pro všechny věkové kategorie [39]. Jelikož je vzdělávání dospělých nedílnou součástí strategie celoživotního učení, je v současné době také chápáno jako prostor ke zdůraznění rovnosti příležitostí. V případě vzdělávání dospělých lidí s mentálním postižením je určeno zejména těm jedincům, kteří v minulosti nevyužili své první příležitosti z jakéhokoli důvodu [16]. Ve své nejobecnější rovině se rozděluje na dvě podřazené formy vzdělávání, a to na *základní školní vzdělávání dospělých*, určené právě pro ty jedince, kteří ho nenabývali před tím, než dosáhli dospělosti a na jistou formu *dalšího vzdělávání*, které navazuje na vzdělání získané v mladším věku. Aby však vzdělávání bylo kvalitní a mělo smysl, je třeba respektovat odlišnosti v psychických funkcích, jež jsou pro tyto osoby s mentálním postižením typické. Ty jsou patrné například v menším množství projevů spontánního zájmu a je tedy zapotřebí jejich stálá motivace. Dále jsou tyto lidé méně citliví ke svým chybám, které buď nevnímají, nebo k nim jsou lhostejní, velice často také zaměřují svou pozornost na nepodstatné znaky [16].

Specifika ve způsobu vzdělávání osob s mentálním postižením tedy spočívají v *modifikaci učebních plánů*, které musí odpovídat druhu a stupni postižení. Je také nutné, aby při edukaci byly důsledně a důrazně uplatňovány principy *konkrétní práce s jedincem* a *individuální přístup*, díky nimž je u žáka využito jeho silných stránek a naopak stránky slabé jsou posilovány a rozvíjeny. Na tyto principy se neodmyslitelně váže i dodržování pedagogických zásad *přiměřenosti a názornosti*, což v praxi znamená nižší požadavky na množství naučených vědomostí a větší zaměření na praktické dovednosti, jichž bude člověk s postižením moci využít k své větší míře nezávislosti. Potřeba přívodu podnětů zvenčí, motivace, která úzce souvisí s pochvalou a odměnou, potřeba zdravé identity; vlastní společenské hodnoty a otevřená budoucnost – toto všechno jsou potřeby, které je nutné respektovat a chápat [38]. Mimo ně, je také nutné brát na zřetel základní lidské potřeby, jejichž neuspokojení v případě osob s mentálním

postižením má za následek nespolečenský a tím i obtížnější práci pro pedagoga. Jde zejména o potřeby jistoty a stability, potřebu vazby, potřebu být někým přijat, potřebu něhy, uznání a sebeúcty i potřebu nezávislosti a samostatnosti [9]. Při dodržování a respektování těchto principů a při plnění potřeb, se stává učení smysluplnou a efektivní součástí života osob s mentálním postižením.

1.3.1 Základní vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením

Na začátku této kapitoly jsem zmínila rozdělení vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením na dvě základní formy, z nichž první je *základní školní vzdělávání*. V této formě vzdělávání získává dospělý člověk základní vědomosti, dovednosti a návyky, které si běžně osvojují děti v průběhu základní školní docházky [10]. Je určeno pro ty osoby, které z nejrůznějších důvodů nemohly získat elementární znalosti v dětství prostřednictvím základní, praktické či speciální školy. Překážkou v získání základního vzdělání bylo nejčastěji označení těchto osob za „nevzdělavatelné“ a důsledkem toho bylo jejich osvobození od povinné školní docházky [3]. S označením „nevzdělavatelného“ člověka se již naštěstí v dnešní době nesetkáváme. S jistotou to můžeme tvrdit díky právům, která vyplývají z Listiny základních práv a svobod. Ta mimo jiné deklaruje, že právo na vzdělání má *každý*. Mezi další významné dokumenty, které se týkají vzdělávání, patří *Deklarace spojených národů o právech mentálně retardovaných osob* či *Deklarace mezinárodní ligy společností pro osoby s mentálním postižením* [29].

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vypracovalo v 90. letech Metodické pokyny, které si kladly za cíl odstranit segregační deformity ze školského systému. Tyto pokyny určené k doplnění vzdělání uvádějí tři organizační formy, které by doplňovaly učební osnovy základních, praktických či speciálních škol. První formou jsou *kurzy, které organizují základní školy, základní školy praktické nebo speciální*. Druhou formou je *individuální doučování pod patronátem speciálního pedagoga ze speciální školy či ze speciálně pedagogického centra*. Poslední formou jsou *večerní školy pro osoby s mentálním postižením*, které jsou organizované nevládními organizacemi, které spolupracují se speciální školou. [16]

1.3.2 Další vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením

Stejně jako u intaktní populace navazuje další vzdělávání mentálně postižených jedinců na vzdělání, které již získali v mladším věku. V jeho rámci je možné uskutečňovat specifická opatření, která jsou zaměřená na jednotlivé cíle. Jedná se například o cíl *usnadnění přechodu ze školy do zaměstnání* pro ty jedince, kteří ještě nenašli stabilní zaměstnání [16]. Toto období je u dospělých osob s mentálním postižením charakteristické řadou zvláštností, které ovlivňují naplňování snahy dosáhnout statusu dospělého. Přejít člověka s mentálním postižením ze školy do zaměstnání může být velice kritickým obdobím, obzvláště pokud je neúspěšný v pracovním uplatnění. Neúspěch pak naprosto znehodnocuje dosažené školní výsledky. Čerstvý absolvent školy má v sobě zakořeněné návyky z doby školní docházky i motivaci nabyté vědomosti „prodat“ na trhu práce. S prodlužujícím se intervalem mezi zakončením školní docházky a nástupem do zaměstnání klesá intenzita motivace i návyky pravidelného režimu [3].

Mentálně postižený člověk může pokračovat ve studiu stejně plynulým způsobem jako člověk bez postižení prostřednictvím dalšího profesního vzdělávání na pracovišti. Svou významnou roli pak hraje v modelu podporovaného zaměstnávání, který se stal od počátku devadesátých let významným nástrojem aktivní politiky zaměstnanosti zemí Evropské unie [16].

1.3.3 Poskytovatelé zájmového vzdělávání dospělým osobám s mentálním postižením a jejich financování

Zatímco v minulosti jsme se setkávali spíše s centrálně řízenými systémy, v dnešní době získává převahu liberální tržní prostředí, jež je založeno na principu nabídky a poptávky. Z řady organizací, které vlivem liberalizace zanikly, můžeme například jmenovat státní kulturní střediska. Organizace, které úplně nezanikly, se transformovaly a v neposlední řadě také došlo, a stále dochází, ke vzniku nových, převážně soukromých organizací [16].

Aktivita, které u nás podporují vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením, jsou převážně závislé na občanské svépomoci, jejímiž představiteli jsou především *nestátní neziskové organizace* (dále jen NNO) [14]. Neziskovost těchto organizací spočívá v tom, že zde nedochází k žádnému přerozdělování zisků, které vznikly z činnosti organizace, mezi její vlastníky či vedení organizace. Neznamena to však, že by organizace nemohly svou činností vytvářet zisk, který by byl použit na cíle dané posláním určité organizace [44].

Vzhledem k tomu, že *finance* získané z činnosti organizace nejsou jedinými prostředky, ze kterých mají NNO možnost čerpat, stávají se typickým příkladem vícezdrojového financování. Těmito zdroji mohou být pro organizaci *sponzorské dary*, dále již zmiňované *vlastní zdroje*, zahrnující i *příspěvky členů* a neméně důležité *dotace ze státního rozpočtu* či z rozpočtu obce, které se řídí zákonem č. 576/1990 Sb., o rozpočtových pravidlech republiky. Pro přerozdělení státních financí jsou vyhlášovány konkrétní programy a úkoly na něž stát finančně přispívá. Povinností organizace pak je přesvědčit svou činností orgány státní správy o tom, že je schopna zajišťovat služby za finančních a věcných podmínek daných státem. Dotace, které organizace získala, musí být použity a vyúčtovány ve stejném roce, ve kterém byly poskytnuty.[33] Dalším možným dotačním zdrojem, který mohou NNO využít jsou fondy Evropské unie - Evropské strukturální fondy, které slouží k financování politik EU. Oblasti sociálních služeb je financována z prostředků Evropského sociálního fondu, jehož hlavními cíli je rozvíjení zaměstnanosti, snižování nezaměstnanosti, podpora sociálního začleňování osob a rovných příležitostí se zaměřením na rozvoj trhu práce a lidských zdrojů [26].

Závěrem lze říct, že je velice důležité po všech stránkách podporovat rozvoj nestátních neziskových organizací a využít osobní iniciativy jednotlivců, kteří chtějí pomáhat společnosti a nepovažují tuto pomoc za práci, ale za své poslání.

2. Cíl práce a výzkumné otázky

Při zpracovávání kapitoly 1. Současný stav jsem ze studované literatury zjistila, že odpovědí na značnou poptávku po dalším vzdělávání, byl vznik tisíců soukromých institucí [22]. Avšak realizátory zájmového vzdělávání osobám s lehkým a středně těžkým mentálním postižením jsou především nestátní neziskové organizace [13]. Nepodařilo se mi však zjistit bližší informace o faktorech, které ovlivňují odpovědné pracovníky těchto organizací při realizaci zájmového vzdělávání pro dospělé lidi s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Proto se cílem mé bakalářské práce stalo prozkoumání a bližší popsání těchto faktorů.

V souladu se stanoveným cílem jsem formulovala výzkumnou otázku:

Jaké faktory ovlivňují odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací při realizaci vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením?

Sekundárním cílem práce bylo zmapování nabídky zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje.

3. Metodika

Základní otázka, kterou jsem si ve výzkumu položila, byla: Jaké faktory ovlivňují odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací při realizaci vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením?

Vzhledem k tomu, že studiem odborné literatury jsem nezískala dostatek informací o této problematice, zvolila jsem k jejímu řešení kvalitativní metodologický přístup. „*Podstatou kvalitativního výzkumu je doširoka rozprostřený sběr dat bez toho, že by na počátku byly stanoveny základní proměnné. Stejně tak nejsou předem stanoveny hypotézy a výzkumný projekt není závislý na teorii, kterou již před tím někdo vybudoval*“ [18].

Kvalitativní metodologie nabízí řadu specifických výzkumných postupů (designů). Mezi tyto designy patří např. etnografie, biografie, zakotvená teorie, případová studie, akční výzkum, evaluační studie. „*V případové studii jde o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů*“ [5]. Z toho důvodu sehrává nezastupitelnou úlohu při výzkumu organizací (institucí) a jejich vnitřních procesů [18]. Proto jsem zvolila jako výzkumný design právě případovou studii.

Protože jsem chtěla od zástupců vzdělávacích organizací získat konkrétní informace, jako metodu sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor. Polostrukturovaný rozhovor představuje jeden z typů hloubkového rozhovoru a vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Používá se například v případové studii a zakotvené teorii [18]. Základní výzkumnou otázku jsem rozložila na několik specifických otázek, které jsou přesněji zaměřeny. Seznam těchto otázek je uveden v tabulce 1. Metodu polostrukturovaného rozhovoru jsem použila také z důvodu omezených časových možností pro vypracování bakalářské práce.

Tabulka 1. Seznam otázek polostrukturovaného rozhovoru

<i>Otázky pro organizace poskytující zájmové vzdělávání pro osoby s lehkou a středně těžkou mentální retardací</i>
Co vás vedlo k realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením, jaká byla vaše motivace?
S jakými problémy se potýkáte při realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením?
Jaké jsou přínosy realizace zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením pro Vás osobně a pro vaši organizaci?
Doporučil(a) byste jiným organizacím poskytování zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením, a pokud ano, co by pro ně mohlo být motivací k tomuto kroku?
<i>Otázky pro organizace neposkytující zájmové vzdělávání pro osoby s lehkou a středně těžkou mentální retardací</i>
Přemýšlel(a) jste někdy o rozšíření své nabídky vzdělávacích aktivit směrem k cílové skupině lidí s mentálním postižením? V případě že ano, co vás na této možnosti zaujalo a co vás od realizace nakonec odradilo? V případě že ne, zkuste se prosím, zamyslet a říct mi, co by vás na této možnosti zaujalo a co by vás od ní naopak odrazovalo.
Máte představu, jak početná je skupina lidí s mentálním postižením ve vašem městě?

Výzkumný cíl a otázka byly klíčovými faktory při výběru organizací, které jsem do výzkumu zahrнула. Při výběru jsem byla omezena skutečností, že ne všechny organizace, které vyhovovaly mým výzkumným záměrům, měly zájem a ochotu na výzkumu spolupracovat. Zaměřila jsem se na organizace na území hlavního města Prahy, protože zde pracuje více těchto organizací a díky tomu, jsem měla možnost porovnávat data získaná od různých poskytovatelů zájmového vzdělávání osobám

s mentálním postižením. Zároveň zde tyto organizace pracují delší dobu než v jiných částech České republiky, proto jsem očekávala, že poznatky, které zde získám, budou založeny na jejich dlouhodobější zkušenosti. Vedle organizací, které poskytují zájmové vzdělávání osobám s mentálním postižením, jsem do výběru organizací zahrнула i organizace, které sice poskytují zájmové vzdělávání, ne však osobám s mentálním postižením, abych zjistila faktory, které brání rozšíření nabídky vzdělávacích aktivit i na cílovou skupinu osob s mentálním postižením. U těchto jsem se zaměřila především na poskytovatele, z jejichž současné nabídky kurzů by mohli osoby s mentálním postižením získané dovednosti využít ve svém osobním životě. Zvolila jsem tedy dva zástupce počítačových kurzů a jednoho zástupce kurzů vaření.

Tabulka 2: Přehled navštívených organizací

<i>organizace poskytující zájmové vzdělávání pro osoby s lehkou a středně těžkou mentální retardací</i>	<i>organizace neposkytující zájmové vzdělávání pro osoby s lehkou a středně těžkou mentální retardací</i>
Podpora samostatnosti OSA , o.s. Filipova 2013 Praha 4 186 03	Kurzy vaření Martina Kincla Sládkova 2 Praha 7 170 00
SPMP o.s. Karlínské nám. 12 Praha 8 120 00	COMPUTER HELP, s r.o. Blanická 16 Praha 2 – Vinohrady 120 00
RYTMUS, o.s. Bruselská 16 Praha 2 120 00	Aira GROUP, s.r.o. Vratislavova 57/1 Praha 2 128 00

Elektronickou poštou jsem kontaktovala odpovědné pracovníky všech vybraných institucí. Na základě písemné domluvy touto formou jsem se sešla s pracovníky těchto institucí a vedla jsem s nimi polostrukturovaný rozhovor. Z průběhu rozhovoru jsem pořídila zvukový záznam, který jsem následně přepsala. Získaná data jsem dále analyzovala a vyhodnotila.

Sekundárním cílem práce bylo zmapování nabídky zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje. Zmapování jsem provedla na základě informací získaných z internetu a ze zdrojů krajské organizace SPMP, které mi poskytla Mgr. Dana Pokorná, předsedkyně SPMP ČR.

4. Výsledky

4.1 Vzdělávací instituce a organizace poskytující vzdělávací aktivity pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením

4.1.1 Podpora samostatnosti OSA, o.s.

Charakteristika organizace

Občanské sdružení OSA bylo založeno s cílem podporovat lidi s mentálním postižením a kombinovaným postižením na jejich cestě k větší nezávislosti. Klienti přicházejí jak z rodin, tak i z domovů pro osoby se zdravotním postižením či chráněného bydlení apod. z Prahy a okolí. Sdružení bylo založeno v roce 2003, kdy se program „Sami za sebe“ oddělil od o.s. Rytmus. Ve stejném roce získalo sdružení akreditaci dobrovolnického programu u Ministerstva vnitra a na počátku roku 2004 začala organizace s realizací jednotlivých programů – osobní asistence, nácvik dovedností, Dialogy, Týden samostatnosti, Skupiny, dobrovolnický program a výcvik asistentů. V téže roce se také konaly první osvětové besedy na středních školách. V roce 2006 až 2007 navázalo sdružení spolupráci s dalšími organizacemi (Rytmus, SPMP a Quip) s cílem vytvořit metodiky kurzů cestování a používání peněz a byla rozšířena nabídka služeb o program Kurzy. Mimo to proběhla v tomto roce i registrace služeb osobní asistence a sociální rehabilitace. V roce 2008 pak organizace získala akreditaci Ministerstva práce a sociálních věcí jako vzdělávací zařízení.

Sdružení OSA poskytuje své služby na základě principu individuálního přístupu. Ten spočívá v tom, že člověk s mentálním postižením přijde s určitým problémem nebo potřebou něco ve svém životě změnit, pracovník organizace mu následně pomáhá této změny dosáhnout díky individuálnímu plánu, který předtím společně vytvořili. V rámci mého výzkumu jsem se hlouběji zaměřila na realizaci programu Kurzů, ve kterých má klient možnost dozvědět se něco o svých schopnostech a zjistit, co se ještě v dané oblasti potřebuje naučit. Jednotlivé kurzy trvají 3–5 měsíců a probíhají v malé skupině 2–6 účastníků pod vedením dvou lektorů. Účastníci se setkávají jednou týdně ve

skupině na teoretické hodině, kde jsou probírány potřebné znalosti a dovednosti, které pak využívají v „terénu“ pod vedením lektora. V rámci programu jsou realizovány kurzy cestování, bezpečnosti, zacházení s penězi a kurz sociálních a komunikačních dovedností.

Finanční prostředky na provozní účely získala organizace pro rok 2009/2010 z dotací od Ministerstva práce a sociálních věcí, Magistrátu hlavního města Prahy, Ministerstva vnitra, Evropských sociálních fondů EU - OPLZZ, z dotací městského obvodu Prahy 11 a finanční příspěvek na realizaci kurzu peněz od společnosti ČSOB a.s. Dále organizace čerpá materiální prostředky v podobě věcných darů od sponzorů a soukromých dárců [36].

Rozhovor byl veden s paní Ditou Vojířovou, vedoucí služeb osobní asistence a sociální rehabilitace.

Motivační faktory pro realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Organizace od svého počátku poskytovala pomoc osobám s mentálním postižením formou individuální podpory. Motivací pro tuto činnost byl velký zájem ze strany mentálně postižených osob, které potřebovaly pomoc v řešení běžných situací, ale samy vlastně neměly konkrétní představu o formě této pomoci. *„Motivace byla vlastně ta, že je to zakázka těch uživatelů. Vlastně to nejvíc chtějí. A pak tam je ještě motivace, že se nám stávalo, že chtějí nějakým způsobem pomoci, ale nevědí jak, a my jsme vlastně zjistili, že v běžném životě je to pro ně nejsrozumitelnější, mají největší motivaci se do toho zapojit a vidí tam ty výsledky. Nechtěli jsme nikoho na sucho nic učit.“* Z výroku paní Vojířové je patrné, že vedle velkého zájmu ze strany mentálně postižených byla dalším motivačním faktorem snaha těmto osobám pomoci k samostatnosti. Tato aktivní snaha je odrazem silného zájmu a vnitřní potřeby osobně se účastnit pomoci osobám s mentálním postižením, která vede ke zkvalitnění jejich života.

Prvotním impulzem pro poskytování zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením formou kurzů byla pro společnost OSA nabídka spolupráce ze strany již zmiňované organizace Rytmus. *„Poprví nás oslovil Rytmus, kterej získal peníze od*

Evropskýho projektu, ale na realizaci neměl personál a dostatek zkušeností. Takže mě a kolegu si najal a my jsme pro ně pracovali s tím, že jsme popsali metodiku a zároveň jsme vedli pilotní kurz. Takže motivací byla nabídka, s tím, že jsme všechny nácviky dělali už v minulosti a tohle byl pro nás impuls proč to vyzkoušet ve skupině. Dřív jsme o tom neuvažovali, protože jsme na to neměli peníze ani kapacitu a díky tomuhle partnerství jsme se rozhodli, že to vyzkoušíme a zúročíme naše letitý zkušenosti a tohle byl teda impuls dát tomu nějakou formu.“

Na základě pozitivní zkušenosti získané při spolupráci s organizací Rytmus se společnost OSA rozhodla rozšířit svou nabídku zájmového vzdělávání formou kurzů. Motivací k tomuto rozšíření nabídky byla efektivnost skupinového vzdělávání a jeho pozitivní dopad na klienty. *„Motivací byla vlastně efektivnost. Vlastně že se skupině lidí věnují 2 lektori a taky to, že se účastníci kurzu navzájem mohou motivovat a doplňovat, říkají si svoje životní zkušenosti. Motivují se, když to jednou jde jednomu a druhému to zrovna nejde, navzájem. Hlavně ale ta efektivnost. Ale taky i to že je to donutí k pravidelnosti, že budou mít pocit, že někam docházej.“*

Stejně jako o pomoc formou individuální podpory je ze strany mentálně postižených osob velký zájem i o zájmové vzdělávání formou kurzů, který je spojený s rozšířením podporovaného zaměstnávání. *„Poptávka byla taky často spojená s tím, že se rozšířila služba podporovaného zaměstnávání a ty lidi začali chodit do práce. Byli tam spokojení a najednou zjistili, že ještě něco dalšího neumí. Třeba, že do té práce neumí dojet, nebo že tu výplatu jim vlastně spravují rodiče, protože jim říkají: „Ty to stejně všechno utratíš...“ My se tedy trošku s podporovaným zaměstnáváním doplňujem, protože to už tyhle věci neřeší. Oni řeší práci a my to okolo.“*

Cílem společnosti OSA je umožnit lidem s mentálním postižením, kteří využívají jejich služeb, žít životem jako jejich vrstevníci. Poskytnout těmto lidem podpory při rozvoji samostatnosti a kompenzovat věci, které díky svým omezením nezvládají sami [36]. Tím, že učí osoby s mentálním postižením orientovat se v běžných životních situacích, naplňují cíl společnosti, což je jistě významný motivační faktor pro jejich další práci.

Problémy při realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Jedním s problémů, se kterým se organizace potýká, jsou nejasné cíle, které vedou jednotlivé klienty k zapsání se do kurzu. *„Na začátku je to hodně o tom, že ty lidi nevědí, do čeho jdou, že jako obecně člověku s mentálním postižením je obtížné vysvětlit, k čemu mu to bude, proč to má dělat. A protože je často hodně motivace jen ze strany rodičů, že rodiče prostě chtějí, aby se ještě něco dál učil, nebo aby nezapomněl to, co ho učili ve škole. Někdy musíme rozpoznávat, že ty rodiče je přihlásí prostě proto, aby se doma nenudili, což je pak pro ty lidi obtížná motivace, protože pak nechápou, proč se mají něco učit. Často pak může být problém, když je pak takovýto člověk ve skupině, to to pak může drhnout i v té samotný skupinový práci. My teď kon, když připravujeme tu skupinu, tak potřebujeme, aby se ty lidi nějak doplňovali, třeba že víme, že pro někoho jako by není vhodný pracovat ve skupině, protože ostatní rozptylují, protože se předvádí, můžou mít problémové chování.“*

Vedle nedostatku motivace k učení je problémem také chování klientů, které do velké míry souvisí s jejich mentálním postižením a u některých i neschopnost skupinové práce.

Velký problém vidí paní Vojířová v nedostatku financí, se kterým se organizace neustále potýká a který s sebou nese další negativní dopady na fungování společnosti. *„Rozhodně je pro nás teda problém nedostatek financí, se kterým se pojí i nedostatek lektorů.“*

Nedostatek financí je důsledkem neziskového principu organizace a čerpání finančních prostředků převážně z dotací státu a má za následek to, že organizace nemůže nabízet kurzy v rozsahu, který by odpovídal poptávce, ale plánování kurzů musí přizpůsobit momentální finanční situaci. Dále vede nedostatek financí k problémům s personálním zajištěním kurzů, neboť organizace nemůže kvalifikované pracovníky odpovídajícím způsobem finančně ohodnotit. Organizace je akreditovaným dobrovolnickým centrem dle Ministerstva vnitra ČR, díky čemuž má možnost při své práci využívat pomoci dobrovolníků a zmírnit tím dopady nedostatku personálu.

Přínosy pro organizaci spojené s realizací zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Zájmové vzdělávání nemá přínos pouze pro klienty OSY, ale také pro její zaměstnance. *„Já osobně vidím přínos v tom, že mi to přináší nové lektorské zkušenosti, že se můžu dál rozvíjet.“*

Práce v organizaci umožňuje zaměstnancům jejich profesionální růst na základě získávání nových poznatků a zkušeností nabytých při práci s klienty.

Další přínos realizace zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením vidí paní Vojířová v prestiži, kterou organizace tímto způsobem získala. *„Myslím, že je to pro nás na venek vůči ostatním organizacím prestiž. Protože jsme jedna z organizací, která s tímhle začala, myslím, že s tím zatím máme největší zkušenosti. I jiný organizace nás sami od sebe kontaktují a doptávají se na věci k té metodice, nebo k nám posílají své lidi, protože my máme široké záběr v nabídce těch kurzů. Takže si myslím, že přínos je už to, že jsme se do toho tenkrát pustili, že i když jsou tam i ty personální potíže a tak, tak to pořád chceme dělat, protože je to pro nás prestižní.“*

Velký přínos pro organizaci představují vzdělávací kurzy v otázce zaškolení nových pracovníků organizace, a to nejen na pozici lektorů, ale i osobní asistence, která je další z aktivit této organizace. *„Když je pak ten lektor, ten kterej s tím nemá zkušenosti a vede ho ten kterej zkušenosti už má, tak vlastně ten nově během krátké doby získá hodně zkušenosti, protože pracuje s více lidma najednou a vidí ty různé potíže, což když pracují individuálně s jedním člověkem, nebo teda pokaždé s jedním izolovaně, tak trvá výrazně dýl ty zkušenosti získat.“*

Paní Vojířová doporučuje realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením i organizacím, které se tomuto doposud nevěnovaly. *„Tak ano, doporučila a doporučuji, protože mám kolegu a kolegyni v Soběslavi, kteří četli naši metodiku, ten nápad se jim zamlouval a na mně se obrátili pro radu. Takže to doporučuji, protože se na nás obrací i řada organizací a ptají se na různá úskalí. Z tohoto důvodu jsme plánovali, že bysme dělali kurz pro pracovníky, který to takhle chtěj dělat, že je jakoby naučíme pracovat s tou metodikou. Měl to být 1-2 denní kurz, jenže byl plánovaný na*

období, kdy se teprv rozhoduje o přidělení financí, a tak jsme kapacit nenaplnili, protože na to organizace neměly peníze. Navíc to doporučuji, protože těch zájemců je tolik, že nás úplně štvě, že je nemůžeme uspokojit. Motivujeme i konzultací zdarma, nebo je v plánu i ten vzdělávací kurz. Takže v podstatě je ta motivace taková, že víme, že to není jednoduchý, ale že se snažíme zájemcům vyjít vstříc.“

Závěr

Hlavním motivačním faktorem pro vytvoření a realizaci nabídky zájmového vzdělávání pro dospělé osoby s mentálním postižením byla silná vnitřní motivace pracovníků. Tato vnitřní motivace ke snaze pomáhat lidem, kteří pomoc potřebují, je typickým povahovým rysem pracovníků pomáhajících profesí. Svou práci na prvním místě dělají z důvodu její potřeby, nikoli za účelem zisku jakékoli hmotné odměny. Jistým druhem odměny pak je těmto pracovníkům pocit naplnění a uspokojení vlastních vnitřních potřeb.

Problém realizace zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením je spojený s odlišnostmi v psychických vlastnostech a schopnostech osob s mentálním postižením. Jedná se zejména o odlišnosti ve volných vlastnostech, které se projevují sníženou motivací a nedostatečnou iniciativou k dosažení vytyčeného cíle. Tyto problémy uvedla paní Vojířová na prvním místě a až za nimi, s rezignací a zároveň jistou dávkou smíření v hlase, uvedla další překážku a to nedostatek finančních prostředků pro realizaci zájmového vzdělávání a s tím spojené problémy s personálním sladěním. Z pořadí uvedeného výčtu problémů je patrné, že komplikace při samotném vzdělávání osob s mentálním postižením jsou velkým specifickým a zároveň problémem, který se pojí s jeho realizací.

Přínosem realizace zájmového vzdělávání osobám s mentálním postižením je nově vzniklé partnerství, na jehož základě došlo k dalšímu rozšíření nabídky služeb. V praxi by pak bylo možné realizovat partnerství dvou či více organizací na základě podnětu, ze strany organizace se zkušenostmi v této problematice. Otázkou je, zdali by se tato spolupráce zdála lukrativní i pro organizace, jejichž nabídka služeb není určena pro osoby s mentálním postižením. Zisk nových pracovních zkušeností je přínosem pro

jednotlivé pracovníky a může být i motivem pro realizátory vzdělávacích aktivit, kteří doposud nepřišli do kontaktu s osobami mentálně postiženými. Díky velké poptávce a malé nabídce se stává zájmové vzdělávání určené osobám s mentálním postižením určitou známkou prestiže, což může být také jedním z motivačních faktorů pro organizace, které se zabývají pomocí osobám s mentálním postižením.

Prostor pro uskutečnění rozhovoru mi paní Vojířová poskytla až po pracovní době, což svědčí nejen o její pracovní vytíženosti, ale také o ochotě ke spolupráci. Nikterak se to však neodrazilo na ochotě odpovídat na otázky, ba naopak, všechny odpovědi byly vyčerpávající. Za každou odpověď mi paní Vojířová poskytla krátké shrnutí, aby dala důraz všem důležitým informacím.

4.1.2 Společnost na podporu lidí s mentálním postižením v České republice, o.s.

Charakteristika organizace

SPMP je občanské sdružení, jehož celý název je Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice. Jedná se o dobrovolnou rodičovskou organizaci působící na národní, regionální a lokální úrovni a její počátky jsou datovány až do roku 1969, kdy byla SPMP ustavena jako Národní sdružení pro pomoc mentálně postiženým. V současnosti má více než 8 000 členů. Během svého působení tato organizace několikrát změnila svůj název až do současné podoby uvedené výše, která je platná od roku 2007. Cílem organizace je *„zlepšit podmínky života občanů s mentálním postižením žijících v rodinách i v péči sociálních a vzdělávacích zařízení.“* Tohoto cíle se snaží dosáhnout prostřednictvím řady aktivit a služeb, které v rámci své činnosti nabízí. Jedná se zejména o poskytování sociálních služeb různého druhu, o osvětu veřejnosti o problematice lidí s mentálním postižením, či o organizaci celoživotního vzdělávání a společenských akcí. Také tato organizace převádí důležité informace do podoby, která je srozumitelná i pro osoby s mentálním postižením. V neposlední řadě také podporuje hnutí sebeobhájců. Mimo tyto aktivity je organizace zřizovatelem 19 zařízení poskytujících sociální služby nejrůznějšího druhu a formy. Činnost SPMP nezůstává pouze na vnitrostátní úrovni, ale rozvíjí se i na úrovni mezinárodní, čehož je

důkazem její členství v celosvětově působící organizaci Inclusion International, která úzce spolupracuje s Organizací spojených národů. Od roku 2000 je také členem Inclusion Europe - evropské asociace lidí s mentálním postižením a jejich rodin.

Centrum KARLÍNUM je součástí sekretariátu SPMP a svou činností se zaměřuje především na vzdělávání a aktivizaci dospělých osob s mentálním a kombinovaným postižením. Díky službě sociální rehabilitace, kterou Centrum nabízí, mají klienti možnost učit se samostatnému rozhodování a přebírání odpovědnosti, učit se utvářet si vlastní názor, spolupracovat v kolektivu ostatních lidí, uspořádat si svůj čas a navazovat kontakt se společenským prostředím. Uživatelé a uživatelky jsou podporováni, aby byli co nejvíce samostatní, potřebovali méně podpory a nestali se na službách SPMP závislími. V současné době poskytuje Centrum KARLÍNUM jedenáct různých kurzů či aktivit: Český jazyk, Matematika, Hospodaření s penězi, Anglický jazyk, Společnost a my, Práce s osobním počítačem, Moje zdraví, Klub Druk, Klub Rodina, Sociální dovednosti, Hudební dovednosti a Sebeobhájce Sami a Spolu. Nad rámec služby sociální rehabilitace je také zpřístupněna počítačová místnost pro všechny zájemce, aby tak docházelo k přirozenému setkávání osob s postižením i bez postižení. Tento vzájemný kontakt se Centrum snaží podporovat i prostřednictvím realizace různých volnočasových a nárazových akcí (např. účasti na hudebním festivalu Rock for People)[41].

Rozhovor byl veden s paní Bc. Petrou Kaňkovou, vedoucí Centra KARLÍNUM.

Motivační faktory pro realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Jeden z motivů společnosti vedoucích k realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením byl velký zájem o tento způsob vzdělávání. Omezené finanční prostředky, kterými společnost disponuje, však brání v uspokojení všech zájemců o vzdělávání. „*Poptávka je stále vysoká, rozhodně nejsme bohužel schopni poskytovat víc kurzů. Souvisí to s nedostatkem peněz. Nikdy neuspokojíme všechny, ale takový je život.*“

Dalším motivem k práci se pak samotným lektorům stává zpětná vazba od účastníků kurzů, které se jim dostává jak v průběhu výuky, tak po jejím ukončení a přináší jim inspiraci k tomu, na co se ve výuce více zaměřit, co změnit, jaké další kurzy by byly užitečné. *„Evaluaci děláme jak v průběhu kurzů, tak vždy na závěr roku. Je písemná, pokud umí uživatelé nebo uživatelky psát, nebo ústní, kdy lektori zaznamenávají odpovědi. Dál mají účastníci kurzů možnost vyjádřit svoje podněty, a připomínky, případně kritiky a stížnosti buď osobně lektorovi nebo lektorce nebo mně jako vedoucí Centra. Toto samozřejmě mohou dělat i anonymně prostřednictvím schránky stížností a připomínek.“*

Problémy při realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Problém, se kterým se organizace potýká každý den, je nedostatek financí, který představuje výrazné omezení pro její činnost. *„Tak samozřejmě, kdo by s tím neměl problém? Z dotací MPSV to opravdu moc pokrýt nejde. Respektive tuto službu lze pokrýt jen částečně a to skutečně problém je. Proto jsme některé kurzy museli zrušit a jedné místnosti se zříct.“*

Dalším problémem, který souvisí s nedostatkem financí, je zajištění odpovídajícího finančního ohodnocení lektorům. *„Personál pro nás není takový problém sehnat, spíš zajistit lektorům a lektorkám adekvátní odměny za jejich práci. Kvalifikovaných lidí, kteří svou práci umí dobře, máme dost a také je pečlivě vybíráme.“*

Společnost by ráda využívala služeb dobrovolníků, ale zde naráží na legislativní problémy. *„Zákon vymezuje okruh pracovníků, kteří můžou v oblasti sociálních služeb vykonávat odbornou činnost. Dobrovolník ale není pracovník ve smyslu pracovních právních předpisů. Jeho činnost se řídí občanským zákoníkem. Takže máme nějaké dobrovolníky, ale spíš na nárazové akce. Je to trochu jak administrativně tak i technicky neschůdné.“*

Další problém vyvstává ze skutečnosti, že se kurzy ze zákona musí poskytovat zdarma. *„Potom se stává, že někteří lidé jen tak odchází a neváží si toho, že se můžou zadarmo vzdělávat. Kdyby si aspoň částečně tuto službu hradit museli – tak jako každý jiný člověk, který se chce vzdělávat – myslím, že by dosáhli i lepších výsledků, víc by na*

sobě zapracovali a nezvykali si na to, že je jim často něco poskytováno zadarmo. Snažíme se aspoň lidi do kurzů pečlivě vybírat, důležitá je pro nás motivace uživatelů a uživatelék.“

Problémem společnosti při realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením je nedostatečná motivace k absolvování kurzu založená na finanční nezainteresovanosti účastníků kurzu. Tento problém lze odstranit nebo alespoň potlačit důsledným výběrem účastníků kurzů.

Přínosy spojené s realizací zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

„Pro mě je důležité dlouhodobé hledisko – že se tito lidé naučí dovednosti, které můžou opravdu v praxi používat a stanou se samostatnějšími. Takže mi práce přináší pocit, že se tím může posunout, zlepšit kvalita života těchto lidí. Díky vzdělávání mohou lidi s mentálním postižením líp porozumět světu kolem sebe. Začnou se líp orientovat, nebudou tedy potřebovat tolik podpory a pomoci a budou moct žít nezávislým způsobem života. Dále se také můžou líp bránit diskriminaci a manipulaci.“

Z tohoto výroku paní Kaňkové je patrné, že hlavní přínos v realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením vidí ve zlepšení kvality života těchto lidí. To přináší jí samotné osobní uspokojení z výsledků její práce a zároveň naplnění cílů Společnosti na podporu osob s mentálním postižením.

„Poptávka po kurzech je pořád vysoká, my ji nikdy nemůžeme uspokojit. Pokud by další organizace začaly poskytovat vzdělávání mentálně postiženým, určitě by to bylo dobře. Motivací jim může být právě tento velký zájem a dál například úspěchy v práci organizací, které se tímto už delší dobu zabývají.“

Z výše uvedeného vyplývá, že paní Kaňková by doporučila realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením dalším organizacím, které se tímto zatím nezabývaly. Velký zájem o tuto formu vzdělávání, který uvádí, by mohl být motivem a zároveň i zárukou, že kapacita kurzů se velice rychle zaplní.

Závěr

Prvotním impulzem pro realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením byl pro tuto organizaci velký zájem ze strany jejích klientů. Snaha těmto klientům vyjít vstříc pramení z cíle, které si organizace stanovila, a to je zlepšení podmínek života občanům s mentálním postižením. Vzhledem k tomu, že se jedná o dobrovolnou rodičovskou organizaci, je zřejmá silná vnitřní motivace pomoci svým dětem zajistit co nejlepší budoucnost. V praxi by pak mohly být úspěchy této organizace motivací pro rodiče osob s mentálním postižením k vytvoření a realizaci podobných aktivit. Pozitivní zpětná vazba a vnitřní pocit smysluplnosti vykonané práce jsou motivační faktory pracovníků této organizace, což bylo patrné i rozhovoru s paní Kaňkové, jejíž výraz přesvědčení a odhodlanosti pomoci osobám s mentálním postižením během rozhovoru mi byl důkazem. Vysoká poptávka po kurzech jako motivační faktor je důkazem, že současná nabídka není dostatečná. S trochou nadsázky se dá říct, že naplnění kapacity kurzu je předem zaručeno a právě tento fakt může být motivem i pro další organizace. Otázkou je, zdali by tato záruka byla hlavní motivací i pro organizace, které se touto cílovou skupinou nezabývají.

Problém s nedostatkem financí, který paní Kaňková uvádí, se pojí s principem neziskovosti, na kterém je organizace založena a také s legislativní úpravou, která stanovuje, že služba sociální rehabilitace je poskytována bez úhrady. Během rozhovoru bylo patrné, že otázka nedostatek financí je značným problémem a to z toho důvodu, že se organizace musela vzdát některých svých prostor určených k realizaci kurzů, což má dopad především na klienty.

Lepší orientace v světě, větší samostatnost, schopnost bránit se diskriminaci a manipulaci jsou hlavní přínosy z poskytování zájmového vzdělávání mentálně postiženým osobám. Přínosem není žádný finanční zisk, ani osobní prospěch, ale samotný úspěch klientů.

4.1.3 RYTMUS, o.s.

Charakteristika organizace

Občanské sdružení Rytmus je akreditovanou vzdělávací institucí, jejímž posláním je *umožnit lidem se znevýhodněním aktivní zapojení a seberealizaci zejména při vzdělávání a pracovním uplatnění v běžném prostředí*. Toto sdružení bylo založeno 26. 4. 1994 na základě inspirace a informací ze seminářů pořádaných americkou židovskou organizací JDC. Základním principem, na kterém byla organizace založena, je respekt k individuálním potřebám člověka. Svou činnost začalo sdružení realizací dvou projektů a to: Podporované zaměstnávání a Individuální začleňování dětí s postižením do běžných tříd základních škol. Ve svém počátku měl Rytmus „pouhých“ osm členů. Během let se však rozrůstal a byl úspěšný i v realizaci řady svých projektů. V roce 1997 získal poprvé finanční podporu od státu, města a městských částí, na což reagoval v roce 1998 dalším rozšířením nabídky odlehčovací služby rodinám a realizaci projektu Sami za sebe, který byl počátkem poskytování zájmového vzdělávání osobám s mentálním postižením touto organizací. Smyslem projektu bylo pomoci mentálně postižením občanům rozvinout jejich soběstačnost v každodenních činnostech jakými je např. nakupování, telefonování, cestování městskou hromadnou dopravou atd. s cílem podpořit rozvoj jejich samostatnosti a sebedůvěry při jednání sama za sebe a prosazování vlastních názorů. Do programu se tehdy zapojilo 15 mladých lidí. Během let probíhal nácvik těchto aktivit v rámci projektu formou individuální podpory. Na tyto aktivity navázala organizace v roce 2006 realizací projektu Správná volba, v jehož rámci následující rok proběhl s úspěchem zkušební kurz samostatného cestování. V roce 2008 se již vzdělávací kurzy pro osoby s potížemi v učení uskutečnily pod ustáleným názvem TOVARYŠ. Celkem proběhlo 5 kurzů - Všeobecný přehled, Hospodaření s penězi, Praktická angličtina, Sociální dovednosti a Základy práce s počítačem. Těchto kurzů se zúčastnilo 30 lidí. Pro jejich velký úspěch stoupla i poptávka po dalších kurzech a proto byla rozšířena stávající nabídka o angličtinu pro pokročilé. Všechny tyto kurzy za uplynulý rok 2009 navštívilo 102 lidí.

Další aktivity, kterými se organizace zabývá, jsou zaměřeny na oblast pracovního uplatnění lidí s mentálním postižením a to prostřednictvím podporovaného

zaměstnávání, tranzitního programu, poradenské činnosti v oblasti zaměstnávání, publikační činnosti atd. V oblasti inkluze dětí se znevýhodněním se organizace zaměřuje na poskytování osobní asistence, poradenství v oblasti výběru škol, vzdělávací akce pro rodiče atd. K realizaci všech těchto aktivit využívá Rytmus svých 22 stálých zaměstnanců, 66 asistentů, 31 externích lektorů a 13 odborných pracovníků. Finanční prostředky čerpá z provozních dotací, příspěvků dárců a z vlastní činnosti [37].

Rozhovor byl veden s panem Leoš Víchem, finančním managerem.

Motivační faktory pro realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

„Myšlenka pořádat kurzy, které nazýváme Továryš, vychází z cílů organizace, tedy pomáhat lidem se znevýhodněním v tom, aby se mohli co možná nejvíce začlenit mezi své vrstevníky a mohli tak být součástí společnosti. Prvotním motivem pro nás byl fakt, že v České republice je těchto kurzů velice málo a lidé po dokončení základní školy často neví, jak naplnit svůj volný čas a potřebují pomoc a podporu při jeho organizaci. Dalším motivem, který nás vedl k rozšíření nabídky o tyto kurzy, byl častý zájem ze strany našich klientů.“

Z tohoto výroku je patrné, že motiv pro realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením vidí pan Vích v práci, která pomůže těmto lidem začlenit se v co možná největší míře do intaktní společnosti a naplní tak cíle společnosti Rytmus. Impulsem pro realizaci tohoto typu vzdělávání byl velký zájem ze strany klientů a nedostatečná nabídka.

Další motivy a náměty k práci čerpají zaměstnanci společnosti ze zpětné vazby od svých klientů. *„Od všech frekventantů na konci kurzů zjišťujeme, jak byli spokojeni s kurzem. Jejich nápady a připomínky potom využíváme při přípravě dalších kurzů. Takhle vznikl naposledy kurz angličtiny pro pokročilé“*

Problémy při realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

Nejvíce organizace pociťuje problémy v nedostatku financí, které se projevují stálou existenční nejistotou. *„Většinu našeho rozpočtu tvoří dotace. Problémem pak je, když*

otvíráme zimní semestr a nemůžeme říct klientům s jistotou, že kurz bude otevřen po celý školní rok.“

„Naše vzdělávací aktivity nejsou nasměrovány tak, že musíme využívat zejména externích speciálních pedagogů a nemůžeme využívat pomoci dobrovolníků, což vidím jako organizační problém.“

Dalším problémem organizace pak je personálním zajištění kurzů.

Přínosy spojené s realizací zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením

„Snažíme se plnit poslání organizace, jednat s frekventanty jako s rovnými partnery, pomáhat jim zvládat situace, které neznají nebo jsou pro ně obtížné. Přínosem potom je, když se například co možná nejvíc lidí bude snažit osamostatnit, nebo budou mít možnost rozhodovat o běžných situacích ve svých životech. Díky těmto pokrokům pak mohou využívat dalších služeb organizace, konkrétně pak podporované zaměstnávání. Od toho se odvíjí i prostor pro novou spolupráci s řadou organizací, které jsou zaměstnavateli lidí s mentálním postižením.“

Hlavním přínos pro organizaci vidí pan Vícha v tom, že absolvování kurzů pomůže jejich účastníkům v orientaci v běžném životě, umožní jim zapojit se do pracovního procesu a tím se naplní poslání organizace.

„Mě osobně těší, když zjistím, že ne celá společnost má potřebu dělit lidi na „postižené“ a „normální“.

Pro pana Vícha samotného je potom přínosem, když vidí, že výsledkem jeho práce je to, že společnost přestává vnímat odlišně osoby s mentálním postižením a považují je za sobě rovné. Realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením by organizací doporučil a to z důvodu malé nabídky tohoto typu vzdělávání.

„Samozřejmě že bych doporučil, protože není mnoho organizací, alespoň pokud vím, které by takovýto typ vzdělávání poskytovaly. Záleží na tom, jakou škálu služeb poskytují, jak hodně chtějí rozšiřovat svoje aktivity.“

Dále by pro organizace mohl být motivující fakt, že čím víc rozšiřují nabídku svých služeb, tím víc rozšiřují i obzory svých klientů, kteří se tak stávají samostatnějšími.

„Uvidí, úspěchy lidí, se kterými spolupracují, protože čím víc mají aktivit, tím víc si rozšíří obzory.“

Závěr

Prvotní myšlenka, na realizaci vzdělávacích kurzů, jak uvedl pan Vích, vycházela ze samotného cíle organizace *„umožnit lidem se znevýhodněním aktivní zapojení a seberealizaci zejména při vzdělávání a pracovním uplatnění v běžném prostředí.“* Důležitou roli při realizaci hraje silná vnitřní motivace pracovníků organizace, jejímž projevem je prosociální chování, vyznačující se konáním činů ve prospěch druhé osoby bez očekávání jakékoli odměny. Motivačním faktorem pro samotnou realizaci pak byla nedostatečná nabídka kurzů na trhu. Ani v současné době není rozsah nabídky pro tuto cílovou skupinu v takovém rozsahu, jako je tomu u nabídky zájmového vzdělávání pro osoby bez postižení. V praxi by proto bylo dobré rozšířit povědomí široké veřejnosti, a zejména pak poskytovatelů zájmového vzdělávání, o schopnostech a zájmu o další vzdělávání ze strany osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací. Další z motivů, které pan Vích uvedl, byla snaha pomoci lidem v době po ukončení základního vzdělání s aktivním využitím nově získaného volného času. Právě tato doba - po ukončení povinné školní docházky a před nástupem do zaměstnání - je pro osoby s mentálním postižením složitým životním obdobím. Neúspěšnost dospělých osob při snaze zařadit se do pracovního procesu má za následek klesající motivaci ke snaze osamostatnit se. Vytrácí se školní návyky a dochází k celkovému znehodnocení úspěchů dosažených ve škole.[3]

Existenční nejistota, kterou pan Vích uvedl, je důsledkem závislosti realizace zájmového vzdělávání na finančních prostředcích poskytnutých státem či dary od sponzorů. Vzhledem k tomu, že se jedná o neziskovou organizaci a o službu sociální rehabilitace, v jejímž rámci tyto kurzy bezplatně probíhají, je finanční rozvaha rozpočtu organizace do budoucna velmi mlhavá. Na druhé straně u ziskových společností pramení existenční nejistota z míry poptávky po nabízených aktivitách. V praxi by proto bylo dobré propojit vysokou poptávku po vzdělávacích aktivitách ze strany osob s mentálním postižením a finanční stabilitu založenou na ziskovosti poptávky, například

legislativní úpravou v oblasti finanční úhrady služeb sociální rehabilitace.

Přínosem realizace zájmového vzdělávání je prostor pro novou spolupráci. V praxi by bylo vhodné iniciovat setkání poskytovatelů zájmového vzdělávání, jejichž aktivity jsou zaměřené na osoby s mentálním postižením a poskytovatelů, kteří svou nabídku na osoby s mentálním postižením zatím nevztahují.

Ochota a rozvaha, s jakou odpovídal pan Vích na všechny mé otázky, byla velmi příjemná a z vystupování bylo zřejmé, že se jedná o otevřeného a vlídného člověka. Tyto vlastnosti jsou neodmyslitelné od oblasti, do které spadá jeho pracovní zaměření.

4.2 Vzdělávací instituce a organizace neposkytující vzdělávací aktivity pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením

4.2.1 Kurzy vaření Martina Kincla

Charakteristika organizace

Myšlenka kuchařské školy pro každého, kdo se v příjemné atmosféře chce naučit kuchařskému umění, vznikla u Martina Kincla po návratu z půlročního pobytu v zahraničí, zpět do Čech. Zde byl zaměstnán v několika úspěšných restauracích, kde mohl uplatnit své nově nabyté zkušenosti z cest po Itálii, Francii, Španělsku a Kostarice. Při své práci pak zjistil, jak rádi se lidé učí novým věcem, a od roku 2005 se stal poskytovatelem kurzů vaření. Tyto kurzy jsou určeny jak začátečníkům, tak i kuchařům z povolání, kteří si chtějí rozšířit své dovednosti. Sám je absolventem středního odborného učiliště obor — kuchař s roční nástavbou — provozní marketing a kurzu francouzské kuchyně [31].

Rozhovor byl veden s panem Martinem Kinclm, poskytovatelem kurzů vaření.

Zkušenosti se zájmovým vzděláváním pro osoby s mentálním postižením, překážky, které organizace vidí v této činnosti

Pan Kincl nemá s poskytováním vzdělávání pro osoby s mentálním postižením žádné zkušenosti, nikdy o této možnosti ani nepřemýšlel. *„Ne, to fakt nepřemýšlel. Nikdy mě to nenapadlo. Já jsem i tak dost vytížen, takže něco takového mě fakt nenapadlo. Mám spoustu jinejch starostí. Vy byste určitě taky nepřemýšlela třeba o tom, jak vykrást banku v Malajsii. Jednoduše jsem o tom nikdy neuvažoval.“*

„Já jsem už teď úplně vytížen. Kurzy mám naplněný, tak nepotřebuju uvažovat o dalším podnikání. Práci věnuju tolik času, kolik jsem si určil.“

Jako důvod, proč se myšlenkou poskytování vzdělávání osobám s mentálním postižením pan Kincl dosud nezabýval, udává svoji časovou vytíženost a dále skutečnost, že jeho podnikatelské aktivity fungují tak, jak si představuje, takže necítí potřebu je dále rozšiřovat. Případné překážky a problémy spojené s rozšířením svých

aktivit na osoby s mentálním postižením vidí v tom, že s prací s mentálně postiženými nemá žádné zkušenosti a domnívá se, že postižení těchto lidí by mohlo způsobovat problémy v průběhu kurzů. *„Jde o to, že já nemám s těma lidma osobně žádný zkušenosti. Vím jak to vypadá na mejch kurzech a přijde mi to technicky naprosto nemožný. Kurzy probíhají v pěti až šestičlenných skupinkách, pokud je tam někdo slabší, ostatní to děsně zbrzdí. Vůbec si nedovedu představit, jak by to vypadalo, kdyby tam byl někdo s postižením. O to jde.“*

Další překážku vidí pan Kincl v nutnosti úpravy výukových prostor (*„...a taky bych asi musel vybudovat bezbariérový vchod, s tím by bylo starostí.“*) a rozšíření odborného personálu (*„Na to nemůžu být sám, ani nevím jestli jsou na práci s postiženými nějaká kritéria. Asi bych na to musel vzít někoho, kdo má s touto prací nějaký zkušenosti.“*). Tyto skutečnosti by se podle pana Kincla určitě odrazily ve finanční náročnosti kurzů. *„Pokud bych měl respektovat všechny ty předpoklady co jsem vyjmenoval, pak se bavíme o podstatném růstu nákladů, ale to by asi nebyl ten hlavní problém, který by mě od toho odrazoval.“*

Možnost, že by v budoucnu mohl rozšířit nabídku svých kurzů na osoby s mentálním postižením, pan Kincl nezavrhuje, pokud by se k této aktivitě rozhodl, rád by využil nějaké formy státní podpory. *„Já si myslím, že tyhle lidi potřebují pomoci a já se k tomu dobrovolně hlásím. Teď jsem začal spolupracovat se základními školami a myslím, že to byl dobrý nápad, který těm děčkám pomáhá. Stejně tak bych se asi mohl podílet na spolupráci s mentálně postiženými. Věřím, že na to existují nějaké programy od státu, nic o tom ale nevím.“*

Na otázku, jak početná je populace lidí s mentálním postižením, odpověděl pan Kincl, že se pohybuje v řádu jednotek procent (*„Řek bych, že v řádu procent.“*)

Závěr

Na prvním místě je překážkou v realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením pracovní vytíženost. Ta vyplývá z faktu, že se jedná o soukromého podnikatele, který nemá žádné další zaměstnance. I nedostatek pracovní síly je překážkou v rozšíření stávající nabídky služeb. Jako hlavní překážku však pan

Kincl uvedl neznalost přístupu k osobám s mentálním postižením. Bylo by proto v praxi vhodné rozšířit povědomí intaktní společnosti o schopnostech, možnostech a přístupu k osobám s mentálním postižením. Další překážkou je domnělá potřeba vybudování bezbariérového přístupu, která se pojí i s finančními investicemi. Tato domněnka je důkazem toho, jak malá je orientace široké veřejnosti ve schopnostech a omezeních, které s sebou mentálním postižení přináší. U osoby s lehkou mentální retardací se somatické postižení vyskytuje pouze ojediněle, z čehož vyplývá, že bezbariérový přístup do budovy nemusí být překážkou pro rozšíření nabídky o vzdělávací aktivity pro tuto cílovou skupinu. Další uvedenou překážkou je podstatný nárůst nákladů, který je spojený s přijetím zaměstnanců a stavební úpravou prostor.

Pro rozšíření nabídky služeb zájmového vzdělávání na cílovou skupinu osob s mentálním postižením je motivací zisk finanční podpory od státu, která by pokryla výlohy spojené s realizací těchto služeb. Silným motivačním faktorem je vnitřní pocit, který poukazuje na nutnost pomoci osobám s mentálním postižením. Zájmové vzdělávání je poskytováno dětem, což svědčí o přizpůsobivosti poskytovatele.

Z rozhovoru s panem Kincllem, bylo patrné, že se s problematikou osob nikdy blíže nesešel, ani o této problematice nikdy blíže nepřemýšlel. I přesto na otázky odpovídal s rozmyslem a snahou reálně si představit rozšíření své nabídky na tuto cílovou skupinu.

4.2.2 COMPUTER HELP, s.r.o.

Charakteristika organizace

Tato společnost byla založena v roce 1992. V současné době zaujímá významné postavení v počítačovém vzdělávání a její snahou je, aby všechny poskytované služby byly na profesionální úrovni. Mezi poslání společnosti patří spokojenost zákazníků, jednání s úctou a respektem a mimo jiné také společnost respektuje rozmanitost potřeb a přání klientů jako neodmyslitelnou složku nabízených služeb. Mezi hlavní obory činnosti společnosti patří: počítačové kurzy, certifikace, obchodní služby, správa počítačových sítí a programování zakázkových aplikací. Nabídka počítačových kurzů je rozdělena do tří základních kategorií a to: kurzy pro uživatele, pro IT profesionály a kurzy programování a webu. Skupina kurzů pro běžné uživatele v sobě zahrnuje jak kurzy pro úplné začátečníky, tak i pro pokročilejší uživatele. Jednotlivé kurzy i konzultace probíhají v sedmi počítačových učebnách, pro zájemce jsou k dispozici i mobilní učebny, které většinou bývají využívány pro zakázková školení v sídle klienta. V současné době tvoří pracovní tým této společnosti padesát pracovníků [22].

Rozhovor byl veden s panem Petrem Novákem, jednatelem společnosti.

Zkušenosti se zájmovým vzděláváním pro osoby s mentálním postižením, překážky, které organizace vidí v této činnosti

V minulosti tato společnost spolupracovala s nadací Charty 77, v jejímž rámci poskytovala společnost Computer help zejména mobilní počítačové kurzy pro klienty vybraných sociálních zařízení. Motivací k této spolupráci bylo jednak oslovení společnosti ze strany jmenované nadace, ale také dobrý reklamní efekt, který poskytování obdobných služeb vytváří.

„Vzdělávání osob s mentálním postižením není výdělečná činnost, tedy apriori se zaměřovat na tuto činnost nelze, respektive lze, ale ne za soukromé peníze. Spolupracovali jsme s nadací Charty, protože oni nás vyzvali, z toho důvodu že jsme na trhu nejlepší, a proto si nás vybrali a zeptali se nás, jestli bychom nebyli schopní takové lidi jak uvádíte vzdělávat. Vedlo mě k tomu to, že jsem to chápal jako docela dobřej

marketing a zároveň to nebylo úplně zadarmo, protože ta nadace na to ty peníze měla. “

V současné době již tyto služby společnost nenabízí. Důvodem, který uvedl pan Novák, je značná personální náročnost na zajištění bezproblémového průběhu těchto kurzů, což ve svém důsledku bylo pro počítačovou společnost, která je založená za účelem finančního zisku, vysoce neekonomické. Pokud by společnost chtěla pořádat kurzy v místě svého působiště, bylo by nutností vybudovat bezbariérový vstup do budovy, s čímž by bylo spojeno dlouhodobé úřední jednání. *„Ale to vzdělávání je obtížný, například sem není bezbariérový vstup. To znamená, že jenom investice do bezbariérového vstupu by byla 120 000 Kč, nicméně pravda je, že by na to přispěla Praha 2, přispěla by na to možná i 100%, ale znamenalo by to běh na dlouhou trať a to znamená tisíc jednání s nějakými úředníky. Nikdy vám na to nepřispějou dopředu...máte v tom vázaný nějaký peníze...tak tak daleko jsme nešli. Vždycky když jsme se podíleli na nějakým takovýmhle vzdělávání, tak nikoliv tady, to znamená, že jsme dojížděli tam, kde na to byl prostor. Navíc to znamenalo dvakrát víc lektorů, protože práce s touhle klientelou je náročnější. Takže z dlouhodobého hlediska to pro nás nebylo výhodný.“*

Samotný pan Novák nemá přesnou představu o množství osob s mentálním postižením v populaci, protože se o tuto problematiku nikdy nezajímal. Jeho hrubý odhad byl méně než jedno procento. (*„To nemám představu. Malá. Určitě méně než 1% v populaci“*).

Závěr

Motivací pro realizaci zájmového vzdělávání je dobrý marketing, který je s realizací dobročinných aktivit spojený. Ten je pro právní formu společnosti s ručením omezením jedním z klíčových atributů pro úspěšnou existenci. V praxi by proto bylo dobré pojit realizaci zájmového vzdělávání s jakýmkoli druhem reklamy, což by mohlo být motivací pro společnosti, které doposud nepřemýšlely o rozšíření nabídky o služby určené osobám s mentálním postižením.

Hlavní překážkou v realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením je fakt, že se nejedná o ziskovou činnost. Zisk je pro společnost s ručením omezeným základním atributem pro její schopnost fungování. Samotné založení společnosti s r.o.

je realizováno na základě vloženého kapitálu, kterým společnost během svého působení ručí. Další překážkou v rozšíření nabídky o vzdělávací aktivity určené osobám s mentálním postižením by mohla být dlouhá úřední jednání, za předpokladu, že by byly nutné stavební úpravy do budovy a jeho interiéru, ve které se společnost nachází a kde probíhá výuka. Tato překážka by však překážkou nebyla, pokud by klienty společnosti byly osoby s lehkou formou postižení, se kterou se ve většině případů nepojí tělesné znevýhodnění. Překážka v personálním zajištění vzdělávání této cílové skupiny se pojí s odlišnostmi v psychických funkcích vyskytujících se u osob s mentálním postižením. K omezení problémů spojených s těmito odlišnostmi je vhodný větší počet lektorů, než je tomu u vzdělávání dospělých osob bez postižení, či jejich menší počet ve skupině, což se opět odráží ve finanční náročnosti realizace zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením. Neinformovanost široké veřejnosti o množství osob s mentálním postižením v populaci je další překážkou. V praxi by bylo vhodné osvětovou činností přiblížit problematiku osob s mentálním postižením široké veřejnosti.

Popis překážek u realizace vzdělávacích aktivit určených osobám s mentálním postižením se v interpretaci pana Nováka zaměřoval převážně na finanční stránku realizace. Jeho odpovědi se neustále pohybovali v rozmezí čísel a finančních odhadů a i motivace pro poskytování zájmového vzdělávání byla podložena finančním ziskem. Odpovědi na otázky byly hodně povrchní a působily spíše jako sebeobhajoba proč se nevěnovat činnosti, která není založená pouze na zisku. Tento dojem umocňoval i strohý výraz tváře pana Nováka při otázkách směřujících k zjištění důvodů odstoupení společnosti od realizace zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením.

4.2.3 Aira GROUP, s.r.o.

Charakteristika organizace

Do obchodního rejstříku byla Aira GROUP zapsána v roce 1998, avšak její odborný tým působí v České republice již od roku 1994. Hlavním odborným záměrem této společnosti je poskytování školení, vedených odbornými lektory. Jsou určeny uživatelům počítačové techniky na všech úrovních znalostí, pro které počítač je, nebo by mohl být, pomocníkem v každodenní práci. V rámci své činnosti společnost nabízí základní kurz obsluhy osobního počítače a výuku práce s internetem. Tyto kurzy poskytuje jak formou individuálního školení, tak i skupinového kurzu, přičemž individuální školení může po domluvě probíhat i v prostorách, které určí sám klient. Mimo tato školení poskytuje společnost také testování odborných znalostí či návrh a realizaci dlouhodobého vzdělávání [45].

Rozhovor byl veden s paní Nicol Mlynárikovou, jednatelkou společnosti.

Zkušenosti se zájmovým vzděláváním pro osoby s mentálním postižením, překážky, které organizace vidí v této činnosti

O rozšíření nabídky o vzdělávací aktivity, které by byly určené pro cílovou skupinu osob s mentálním postižením, doposud nepřemýšlela a to z toho důvodu, že nemá žádné zkušenosti s prací a přístupem k těmto lidem. „*Nikdy jsem o tom neuvažovala, ani mě to nenapadlo. Nemám s těmto lidma žádný zkušenosti, nikdy jsem se s nikým takovým blíž nesešla. Nevím, jak bych k nim měla přistupovat.*“

Další důvod, který odrazuje společnost od realizace kurzů pro osoby s jakýmkoli postižením je fakt, že se společnost nachází v patře a do budovy není bezbariérový přístup („*...a navíc sem není bezbariérový přístup, to by lektori museli za klienty dojíždět, což by bylo finančně náročný.*“). Do větší finanční náročnosti kurzů by se vedle nutnosti dojíždět ke klientům odrazila i nutnost většího počtu lektorů, než je tomu u běžných kurzů. „*Výuka by určitě byla náročnější než v běžném kurzu. Asi by na to museli být dva, jeden by vysvětloval a druhý chodil mezi klientama a ukazoval jim, co mají dělat.*“

Paní Mlynáriková nemá představu o tom, jak početná je skupina osob s mentálním postižením. *„Ani nevím, kolik takových lidí je a jestli počítačům rozumí a mají o ně zájem.“*

Na realizaci zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením ji zaujala možnost získání nových zkušeností z pohledu lektora. Avšak vzhledem k výše uvedeným důvodům, které ji od dalšího rozšiřování nabídky o vzdělávání osob s mentálním postižením spíše odrazují, se domnívá, že společnost tuto myšlenku v blízké budoucnosti realizovat nebude. *„Určitě by to mohla být zajímavá pracovní zkušenost. Těch problémů s tím spojených je ale tolik, že si nemyslím, že bych se do toho pustila.“*

Závěr

Motivačním faktorem pro zpřístupnění a rozšíření současné nabídky i pro osoby s mentálním postižením je získání nových lektorských zkušeností. Tendencí současné společnosti je neustále se vzdělávat a na základě vzdělání dosahovat profesního růstu. Tyto tendence se odvíjí od silné vnitřní motivace a vůle, které jsou potřebné pro dosažení vytyčeného cíle. Proto by bylo pro praxi vhodné podpořit a zdůraznit u organizací, přínos nových lektorských zkušeností, které jsou s rozšířením nabídky spojené.

Překážkou pro realizaci zájmového vzdělávání je neznalost míry jejich schopností, dovedností a zájmů a rovněž neznalost v přístupu k osobám s mentálním postižením. Další překážkou jsou vysoké finanční nároky spojené s touto realizací. Bariérový přístup do budovy je další překážkou ve vzdělávání osob s mentálním postižením, zejména pak u osob s postižením v oblasti pohybového aparátu. Jeho úpravy by byly finančně náročné. Překážkou je také personální zajištění jednotlivých kurzů, které vzhledem k povaze postižení vyžaduje větší počet lektorů na menší počet klientů.

Z rozhovoru s paní Mlynárikovou bylo patrné, že se o tuto problematiku nikdy nezajímala. Její odpovědi byly stručné, automatické, bez dlouhého přemýšlení nad podstatou otázek.

4.3 Shrnutí

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké faktory ovlivňují odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací při realizaci vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením.

V první řadě jsem se snažila zjistit, jaké motivační faktory vedou poskytovatele k realizaci těchto aktivit. Pro všechny oslovené pracovníky byl hlavním impulzem pro jejich práci zájem osob s mentálním postižením zdokonalit své schopnosti a získat nové znalosti, které by jim umožnili lépe se začlenit do společnosti. Tato snaha o integraci do společnosti souvisí s rozšiřující se nabídkou podporovaného zaměstnávání, které nabízí těmto lidem nové možnosti uplatnění, ale zároveň klade větší nároky na jejich znalosti a dovednosti. K tomu, aby mohly organizace tuto službu mentálně postiženým osobám poskytovat, je zapotřebí silná vnitřní motivace všech zúčastněných pracovníků. Vzhledem k náročnosti této práce, není organizací, které se zájmovým vzděláváním osob s mentálním postižením zabývají, mnoho. O to větší je vnitřní motivace lidí, kteří se této práci věnují. Naplnění jejich práce vede zároveň k naplnění cílů, se kterými tyto organizace vznikaly. Pokud se osoby s mentálním postižením stanou klienty výše uvedených organizací, jsou pro ně pokroky, kterých díky absolvování vzdělávacích kurzů dosáhnou, pozitivní zkušeností, která vede ke zlepšení kvality jejich života. Sami potom mají zájem dále se vzdělávat a zdokonalovat. Svoje názory na výuku a její význam vyjadřují různou formou a organizátorům kurzů se tak dostává zpětné vazby, která tvoří další významný motivační faktor k poskytování a rozvíjení těchto služeb. Snaha o zlepšení a rozšíření edukace tak vede k profesionálnímu růstu lektorů a organizátorů kurzů, což je dalším motivačním faktorem. Další motivací pro svou práci organizátoři kurzů nacházejí ve spolupráci s řadou externích odborníků v oboru speciální pedagogiky a se společnostmi realizujícími podporované zaměstnávání.

Dále jsem se zaměřila na problémy, se kterými se potýkají organizace při realizaci zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením. Hlavní problémy souvisejí s odlišností psychických vlastností osob s mentálním postižením. Jedná se zejména o sníženou schopnost učit se, soustředit se, udržet dlouhodobě pozornost a o poruchu vůle. Dalším podstatným problémem všech oslovených organizací je nedostatek

finančních prostředků, jehož důsledkem je často nutnost zúžit nabídku vzdělávacích služeb. Nedostatek finančních prostředků částečně souvisí se skutečností, že pořádané kurzy jsou zdarma, což s sebou paradoxně přináší další problém. Někteří klienti nejsou při přihlašování do kurzů vedeni vlastním zájmem o získání nových vědomostí, ale stává se, že je do kurzů přihlásí např. rodiče ve snaze vyplnit jejich volný čas. Potom se někdy stává, že klienti se nevěnují výuce, ale naopak působí spíše jako rušivý element pro ostatní a necítí potřebu kurz dokončit. Dalším problémem souvisejícím s nedostatkem financí je nedostatek kvalifikovaného personálu, který organizace nemůže odpovídajícím způsobem finančně ohodnotit.

Dále jsem se snažila zjistit, co přináší realizace zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením dotazovaným osobám a navštíveným organizacím. Hlavním cílem poskytovatelů zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým stupněm mentálního postižení je osamostatnění těchto osob a jejich začlenění do intaktní společnosti a do pracovního procesu. Největším přínosem pro tyto organizace se potom stává, když se co možná největší počet osob absolvujících zájmové vzdělávání bude snažit osamostatnit a získá schopnosti a dovednosti, které zlepší kvalitu jejich života. Díky tomuto pokroku pak mohou využívat dalších služeb organizace, konkrétně pak podporované zaměstnávání. Pro všechny dotazované osoby představuje práce s mentálně postiženými lidmi uspokojení jejich vnitřních potřeb a naplnění jejich života. Dává jim možnost profesní realizace. Práce v oblasti zájmového vzdělávání dospělých lidí často nekončí zakončením jednoho kurzu, ale lidé se mnohdy do kurzů vrací nebo pokračují v náročnějším kurzu. Poskytovatelé tohoto vzdělávání tak mají možnost sledovat rozvoj svých klientů v dlouhodobém horizontu, což přináší dlouhodobé naplnění jejich práce.

Na otázku, zda by dotazované osoby doporučili jiným organizacím poskytování zájmového vzdělávání lidem s mentálním postižením, se mi ve všech případech dostalo kladné odpovědi. Jako důvod uvedly velký zájem o toto vzdělávání, který převyšuje současnou nabídku vzdělávacích aktivit. Motivaci by mohly tyto organizace čerpat ze zkušeností organizací, které se zájmovým vzděláváním osob s mentálním postižením již delší dobu zabývají. Některé organizace vypracovaly v rámci své činnosti

metodologické příručky, které rovněž mohou být zdrojem podnětů a informací.

Dále jsem svou pozornost zaměřila na organizace, které se poskytováním zájmového vzdělávání pro mentálně postižené osoby v současné době nezabývají. Snažila jsem se zjistit, zdali dotazované osoby někdy přemýšlely o rozšíření své nabídky vzdělávacích aktivit směrem k cílové skupině lidí s mentálním postižením. Jeden z dotazovaných poskytovatelů tyto služby již v minulosti poskytoval, ale z důvodu neziskovosti této činnosti se rozhodl od ní upustit. Další dva dotazovaní tyto služby nikdy neposkytovali a ani o jejich poskytování neuvažovali. V zavedení těchto vzdělávacích aktivit viděli problémy, které často neodpovídaly skutečnosti a byly založeny pouze na zkreslených informacích o lidech s mentálním postižením. Zástupce jedné z organizací by uvažoval o zavedení těchto kurzů v případě, že by na ně od státu získal finanční podporu, zástupkyně druhé organizace nepočítala do budoucnosti s rozšířením nabídky na osoby s mentálním postižením. Hlavní rozdíl mezi respondenty z organizací, které realizují a nerealizují zájmové vzdělávání pro osoby s mentálním postižením, jsem viděla právě v rozdílné motivaci pro jejich práci. Zatím co u poskytovatelů byla motivací snaha těmto lidem pomoci, u organizací, které nejsou svou činností zaměřeny na osoby s mentálním postižením, byl hlavním motivem finanční zisk.

4.4 Organizace zabývající se poskytováním zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje

Sekundárním cílem práce bylo zmapování nabídky zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje. Dále je uveden výčet organizací, které se touto činností zabývají, s jejich stručnou charakteristikou.

- KONÍČEK, o.s.

Občanské sdružení Koníček je neziskovou organizací, jejíž služby jsou určeny dětem i dospělým, zdravým i s různým znevýhodněním. Zaměřuje se na terapeutické, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a poradenství. V rámci vzdělávacích aktivit nabízí kurz základní práce na počítači pod názvem „Nebojte se počítače“ a kurz italského jazyka „Italština pro začátečníky“. Tyto kurzy jsou určeny osobám starším 18. let [24].

Koníček, o.s.

Na Zlaté Stoce 14,
370 05 České Budějovice

- HORIZONT, o.s.

Náplní práce tohoto občanského sdružení je poskytovat osobám s mentálním postižením a kombinovanými vadami takovou pomoc a podporu, kterou potřebují pro svůj plnohodnotný život. Svým klientům nabízí mimo jiné i vzdělávací a aktivizační program, jehož cílem je udržovat a dále rozvíjet již získané znalosti a dovednosti. Tento program zahrnuje nácvik práce s počítačem a nácvik chování v různých společenských či jiných situacích [21].

Horizont, o.s.
K lomu 239,
398 11 Protivín

- MESEDA, o.s.

Posláním a cílem této organizace je respektovat a prosazovat práva lidí s postižením a podporovat je při integraci do společnosti. V současnosti poskytuje MESEDA své služby ve třech jihočeských městech, kterými jsou Písek, Jindřichův Hradec a Vimperk. Pro realizaci svých cílů zajišťuje mimo jiné služby sociální rehabilitace, které v sobě zahrnují skupinovou aktivitu Všedobr. Ta se zaměřuje na nácvik dovedností spojených s prací, jako je např. telefonování, dojíždění městskou hromadnou dopravou, omlouvání se v případě nepřítomnosti na pracovišti, řešení krizových situací atd., nebo získání a prohloubení praktických dovedností souvisejících se zaměstnáním (trénování přijímacího pohovoru, orientace v inzerátech, ...) [25].

Meseda – centrála
1.máje 2259,
397 01 Písek

- CESTOU VŮLE, o.s.

Cílem tohoto sdružení je integrace mentálně postižených osob. Ve spolupráci se ZŠ Strakonice zajišťuje realizaci některých dlouhodobých záměrů formou projektů. Jedním z nich je projekt „Aktivační centrum pro mentálně postižené děti, mládež a dospělé“ který nabízí klientům pravidelná terapeutická setkání. Ta jsou mimo jiné orientována i na celoživotní vzdělávání se zaměřením na praktické činnosti jako jsou vaření, orientace na úřadech, čtení, psaní, počítání, rozšiřování vědomostí, dovedností a celkového rozhledu [33].

Základní a Mateřská škola Strakonice
Plánkova 430,
386 01 Strakonice

- SOCIÁLNÍ SLUŽBY SVĚTLUŠKA, o.p.s.

Jedná se o obecně prospěšnou společnost, která poskytuje sociální službu Denní stacionář a Týdenní stacionář. Tyto služby jsou určeny klientům od 1 roku do 26 - ti let. Zároveň tato společnost úzce spolupracuje s Mateřskou školou speciální a Základní školou speciální Světluška, díky čemuž je zajištěna komplexní nabídka služeb v systému ucelené rehabilitace. V rámci své činnosti Světluška mimo jiné poskytuje výchovné a aktivizační činnosti, jejichž cílem je dosažení co největší samostatnosti a nezávislosti osob s mentálním postižením. Vzdělávací aktivity určené dospělým osobám poskytuje prostřednictvím ucelených kurzů, jedná se například o kurz samostatného cestování, kurz první pomoci pro mentálně postižené či kurz hospodaření s penězi.

Sociální služby Světluška, o.p.s.

U Jeslí 198/13

České Budějovice 370 01

5. Diskuze

Ve své práci jsem se zabývala problematikou zájmového vzdělávání osob s lehkým a středně těžkým mentálním postižením. Zájmové vzdělávání spadá do oblasti celoživotního vzdělávání, které tak jak uvádí Šerák [43] představuje kontinuální proces, který umožňuje v průběhu celého života získat kvalifikaci různými vzdělávacími cestami v souladu s individuálními potřebami a zájmy každého člověka. Toto vzdělávání nabízí možnost vzdělávat se pro všechny věkové skupiny i skupiny z rozdílného sociálního prostředí, bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení. Podstatným je přitom předpoklad zachování principů rovných příležitostí. Jsem přesvědčena o tom, že potřeba zájmového vzdělávání se vztahuje nejen na členy intaktní společnosti, ale i na osoby s mentálním postižením.

Podle Šišky [16] jsou veškeré principy celoživotního učení odvozeny od základního cíle, kterým je přispívat k individuálnímu, kulturnímu a ekonomickému blahu a ke kvalitě života každého jedince. Považuje se za významný faktor v potírání chudoby a sociálního vyloučení. Snahou jeho poskytovatelů je tedy zvyšovat zaměstnatelnost a co nejefektivněji využívat lidské zdroje. Stejný cíl měly i všechny organizace poskytující zájmové vzdělávání osobám s mentálním postižením, které jsem během svého výzkumu navštívila. To, že se tento cíl daří naplnit, je vidět z úspěchů absolventů tohoto vzdělávání, kterým se např. podařilo zařadit se do pracovního procesu. To potvrzuje význam zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením, neboť umožňuje zlepšit kvalitu jejich života a zařadit je do intaktní společnosti např. formou podporovaného zaměstnávání.

Šerák ve svém článku [43] dále uvádí, že charakteristickými znaky zájmového vzdělávání jsou zájem, volný čas, dobrovolnost a v neposlední řadě i pestrost jeho obsahu. Neopomenutelnou podmínkou účasti na těchto aktivitách je přitom silná vnitřní motivace. Dle mého názoru právě vnitřní motivace hraje často důležitou roli při zájmovém vzdělávání dospělých hlavně s lehkým mentálním postižením, protože mají velkou snahu vyrovnat se svým vrstevníkům a zařadit se do společnosti. Tak jak uvádí Černá [3] znevýhodnění osob s mentálním postižením a často i vnější prostředí limitují

dosažení potřeby seberealizace a potřeby znát a rozumět. Tyto potřeby se u mentálně postižených jedinců často objevují až v dospělosti. Z tohoto důvodu nabývá na významu vzdělávání dospělých, ať už se jedná o formální či neformální učení. Podle Šišky [16] na rozdíl od dospělých lidí bez postižení, pro které znamená zájmové vzdělávání dobrovolnou účast, zájem a silnou vnitřní motivaci, u osob s mentálním postižením je nutné celoživotní vedení a podpora v učení. Jeho efektivita sice není tak zřejmá, jako je tomu u intaktní populace, ale výsledky pro život jedince jsou velice užitečné, zejména pak ve vedení k samostatnosti. Pokud je však mentálně postižený člověk ponechán bez dalšího vedení, ztrácí velice rychle nabyté dovednosti a návyky. Proto považuji zájmové vzdělávání dospělých s mentálním postižením za velmi důležité nejen pro tyto osoby, ale pro celou společnost.

Dle výsledků svého výzkumu musím souhlasit s tvrzením pana Slowíka, který ve své práci Speciální pedagogika [14] uvádí, že *„aktivita, které podporují rozvoj a vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením jsou u nás závislé téměř výhradně na občanské svépomoci, tedy především na činnosti nestátních neziskových organizací.“* Všechny organizace, které jsem navštívila, byly založeny na principu neziskovosti. U všech respondentů, se kterými jsem mluvila, byla hlavní motivací pro jejich práci snaha pomoci lidem s mentálním postižením. V kontrastu s tím, u organizací, které nejsou svou činností zaměřeny na osoby s mentálním postižením, byl hlavním motivem pro jejich práci finanční zisk.

Neziskovost těchto organizací s sebou však přináší finanční problémy. Nedostatek financí způsobuje problémy, které brání rozšiřování nabídky jejich služeb. Omezené finanční možnosti jsou také jedním z hlavních důvodů, který uvedli všichni dotazovaní zástupci společností, jejichž nabídka se na výše zmíněnou cílovou skupinu nevztahuje. Proto mi připadá jako velice vhodný nápad paní Kaňkové, jedné z dotazovaných organizátorek vzdělávacích kurzů pro osoby s mentálním postižením, která zmínila během rozhovoru účelnost částečné finanční úhrady ze strany účastníků kurzů.

Práci v oblasti zájmového vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením považuji za velmi důležitou. Hlavní problémy vidím v oblasti nedostatečného financování tohoto vzdělávání a také v nedostatečné informovanosti a vztahu intaktní

společnosti k osobám s mentálním postižením. Pan Vích ze společnosti Rytmus, o.s. v rozhovoru se mnou uvedl, že ho těší, když zjistí, že ne celá společnost má potřebu dělit lidi na „postižené“ a „normální“. Domnívám se, že cílem lidské společnosti by mělo být nevyřazovat některé jedince ze svého středu, protože jsou odlišní a v jistém slova smyslu znevýhodnění, ale naopak přistupovat k těmto lidem naprosto přirozeně a snažit se jim co možná nejvíce pomáhat. K splnění tohoto cíle by mělo napomáhat také zájmové vzdělávání dospělých osob s mentálním postižením.

Musím souhlasit s tvrzením Šeráka [15], který ve své publikaci uvádí, že celá oblast zájmového vzdělávání společně nevytváří jednotný systém, který by na sebe navazoval, ale naopak je rozdělena do množství izolovaných segmentů. Z výsledků mapování nabídky zájmového vzdělávání pro dospělé osoby s mentálním postižením v Jihočeském kraji vyplývá, že i v současnosti je nabídka po regionu velmi nerovnoměrně rozprostřena.

6. Závěr

Cílem práce bylo objasnit faktory, které ovlivňují odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací při realizaci vzdělávacích aktivit pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením.

Zvolila jsem kvalitativní metodologický přístup a jako výzkumný design případovou studii. Pro sběr dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor. Základní výzkumnou otázku jsem rozložila na několik specifických otázek.

Výzkumný cíl a otázka byly klíčovým faktorem při výběru organizací, které jsem do výzkumu zahrnula. Při výběru jsem byla omezena skutečností, že ne všechny organizace, které vyhovovaly mým výzkumným záměrům, měly zájem a ochotu na výzkumu spolupracovat.

Na základě kvalitativního výzkumu se mi podařilo popsat motivační faktory, které vedou odpovědné pracovníky vzdělávacích institucí a organizací k realizaci vzdělávacích aktivit pro výše uvedenou cílovou skupinu, odhalit problémy, které jsou s pořádáním těchto aktivit spojené a naznačit přínosy těchto aktivit. Jako nejvýznamnější motivační faktory jsem zjistila velký zájem ze strany osob s mentálním postižením, silnou vnitřní motivaci všech zúčastněných pracovníků, naplnění smyslu jejich práce a jejich profesionální růst, nízkou nabídku tohoto typu vzdělávání, naplnění cílů, ze kterých poskytující organizace vycházejí, zpětnou vazbu ze strany klientů, možnost spolupráce s odborníky a s dalšími společnostmi.

Problémy, se kterými se pojí realizace zájmového vzdělávání osob s mentálním postižením, vycházejí zejména z odlišností v psychických vlastnostech těchto lidí a nedostatku finančních prostředků, který má za následek zúžení nabídky vzdělávacích služeb a nedostatek kvalifikovaného personálu.

Přínosem, pro dotazované osoby a celé organizace, který pramení z realizace zájmového vzdělávání pro osoby s mentálním postižením, je uspokojení jejich vnitřních potřeb, naplnění jejich života a naplnění cílů organizace.

Dále jsem zjistila, jaké překážky brání organizacím zabývajícím se zájmovým vzděláváním dospělých osob v rozšíření jejich nabídky na cílovou skupinu osob

s mentálním postižením. Je to především jejich nezkušenost a nízká informovanost o lidech s mentálním postižením a neziskovost této formy vzdělávání.

Pokud bych chtěla lépe a více dopodrobna poznat motivy a problémy jednotlivých organizací, určitě by bylo vhodnější zvolit jako metodu sběru dat zúčastněné pozorování, při kterém bych měla možnost dlouhodobě a systematicky sledovat probíhající aktivity přímo v organizaci. Zajímavé by jistě mohly být názory na diskutované otázky ze strany vyučujících lektorů případně dalšího personálu.

Pro zlepšení situace v oblasti zájmového vzdělávání pro dospělé osoby s mentálním postižením by bylo v první řadě vhodné rozšířit informovanost široké veřejnosti o problematice osob s mentálním postižením. Děti by měly mít možnost poznat problematiku postižených už v útlém věku, aby ji braly jako naprosto samozřejmou. K tomuto účelu jistě napomáhá integrace dětí s postižením do škol běžného typu. Tam, kde tato integrace není, by bylo vhodné seznamovat děti s touto problematikou formou přednášek nebo společných akcí. V dospělé populaci potom k rozšíření informovanosti o postižených osobách přispívá podporované zaměstnávání. Nedostatečná informovanost souvisí také s tím, že řada organizací, které se zabývají zájmovým vzděláváním dospělých, má obavy z rozšíření svých aktivit na cílovou skupinu osob s mentálním postižením. Proto je organizací, které se zabývají zájmovým vzděláváním pro dospělé osoby s mentálním postižením málo, a jejich nabídka nestačí pokrýt zájem. Vhodné by proto bylo vytvoření určitého „poradenství“ pro potencionální poskytovatele tohoto vzdělávání.

Spousta problémů při realizaci zájmového vzdělávání pro dospělé osoby s mentálním postižením je spojena s nedostatkem financí. Zde by mohlo částečně napomoci, kdyby tato forma vzdělávání byla částečně hrazena jeho účastníky.

Sekundárním cílem práce bylo zmapování nabídky zájmového vzdělávání pro osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením na území Jihočeského kraje. Zmapování jsem provedla na základě informací získaných z internetu a ze zdrojů krajské organizace SPMP, které mi poskytla Mgr. Dana Pokorná, předsedkyně SPMP ČR. Během výzkumu jsem zjistila, že ze široké nabídky sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením, se jen malá část organizací zabývá zájmovým vzděláváním

dospělých osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací.

Práce by mohla sloužit zástupcům vzdělávacích institucí a organizací jako zdroj inspirace pro další možnost rozšíření nabídky o vzdělávací aktivity určené lidem s lehkým a středně těžkým mentálním postižením a jako zdroj informací o možných problémech spojených s přípravou a realizací takových programů.

7. Klíčová slova

celoživotní vzdělávání

lehká mentální retardace

mentální retardace

sebeobhájci

středně těžká mentální retardace

vzdělávání

zájmové vzdělávání

8. Seznam použitých zdrojů

- [1] BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vydání. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. 197 s. ISBN 978-80-87197-12-7
- [2] BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 1. vydání. Praha: Grada, 2008. 136 s. ISBN 978-80-247-2580-2
- [3] ČERNÁ, Marie, et al. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2008. 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3
- [4] FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vydání. Praha: Trion, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0
- [5] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4
- [6] LECHTA, Viktor. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-679-7
- [7] LUDÍKOVÁ, Libuše. *Kombinované vady*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 140 s. ISBN 80-244-1154-7
- [8] MŠMT. *Národní program rozvoje a vzdělávání v České republice - Bílá kniha*. Praha: Taurius, 2001. 27 s. ISBN 80-211-0372-8
- [9] OPATŘILOVÁ, Dagmar. *Metody práce u jedinců s těžkým postižením a více vadami*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 2005. 146 s. ISBN 80-210-3819-5
- [10] PIPEKOVÁ, Jarmila. *Osoby s mentálním postižením ve světě současných edukativních trendů*. 1. vydání. Brno: MSD, 2006. 208 s. ISBN 80-86633-40-3
- [11] PROCHÁZKA, Miroslav - SOMR, Miroslav. *Kapitoly z didaktiky vzdělávání dospělých*. 1. vydání. České Budějovice: V - Studio, 2008. 97 s. ISBN 978-80 254-1919-9
- [12] PRŮCHA Jan. *Moderní pedagogika*. 3. vydání. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-047-X
- [13] RENOTIEROVÁ, Marie, et al. *Speciální pedagogika*. 3. vydání. Olomouc:

Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 313 s. ISBN 80-244-1073-7

[14] SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 1. vydání. Praha: Grada, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3

[15] ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009. 2007 s. ISBN 978-80-7367-551-6

[16] ŠIŠKA, Jan. *Mimořádná dospělost*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0992-4

[17] ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. 3.vydání. Praha: Portál, 2006. 200 s. ISBN 80-7367-060-7

[18] ŠVARŤÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára, et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0

[19] VALENTA, Milan; MÜLLER, Oldřich a kol. *Psychopedie: Teoretické základy a metodika*. 1. vydání. Praha : Parta, 2003. 443 s. ISBN 80-7320-039-2

[20] VÍTKOVÁ, Marie, et al. *Integrativní speciální pedagogika - Integrace školní a sociální*. 2. vydání. Brno: Paido, 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9

INTERNETOVÉ ZDROJE

[21] CO JE CO – VAŠE ENCYKLOPEDIE. *Vůle* [online]. 24. 7. 2006 [cit. 2010-08-20]. Dostupné z:

http://www.cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=105191

[22] *Computer help* [online]. [cit. 2010-08-19].

Dostupné z : <http://www.computerhelp.cz/>

[23] Definition of Mental Retardation. MedicineNet [online]. 2008. [cit. 2010-06-01].

Dostupné z: <http://www.medterms.com/script/main/art.asp?articlekey=20174>

[24] DOČKALOVÁ, Jana. *Neformální vzdělávání* [online]. [cit. 2010-08-20].

Dostupné z: http://www.neformalnivzdelavani.cz/neformalni_vzdelavani.html

[25] Education. In Duhaime [online]. 2010 [cit. 2010-07-14].

Dostupné z: <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/E/Education.aspx>

[26] ESF V ČR. *Evropský sociální fond v ČR* [online]. [cit. 2010-08-20].

Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/evropsky-socialni-fond-v-cr>

- [27] *Horizont, o.s.* [online] [cit. 2010-07-01].
Dostupné z: <http://www.oshorizont.cz/>
- [28] *Inovační centrum dalšího profesního vzdělávání* [online]. [cit. 2010-07-11].
Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andra.php?id=125>
- [29] IRA, Vladimír. *Speciální pedagogika: psychopedie* [online]. České Budějovice 2006 [cit. 2010-07-11].
Dostupné z: http://www.zsf.jcu.cz/...texty/.../specialni_pedagogika_psychopedieopora.pdf/
- [30] *Koníček* [online]. 25. 6. 2010 [cit. 2010-07-01].
Dostupné z: <http://konicekcb.webnode.cz/>
- [31] *Kurzy vaření Praha* [online]. [cit. 2010-08-17].
Dostupné z: <http://www.kurzyvareni.cz/>
- [32] *MESADA, občanské sdružení* [online] 26. 5. 2010 [cit. 2010-07-01].
Dostupné z: <http://www.mesada.eu/>
- [33] MFČR. *Financování neziskových organizací* [online]. 2005 [cit. 2010-08-10].
Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/nezisk_organizace.html
- [34] MKN-10. *Mentální retardace (F70–F79)*. [online]. 10. 3. 2010 [cit. 2010-08-20].
Dostupné z : <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>
- [35] MŠMT. *Strategie celoživotního učení ČR* [online]. [cit. 2010-08-20].
Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/strategie-celozivotniho-uceni-cr-1>
- [36] *Podpora samostatnosti osa* [online]. [2010-08-17].
Dostupné z: <http://www.samostatnost.cz/>
- [37] *Rytmus* [online]. [2010-08-19].
Dostupné z: <http://www.rytmus.org/rytmus/index.php>
- [38] SLOMEK, Zdeněk. *Základy speciální pedagogiky* [online]. České Budějovice 2006 [cit. 2010-08-06].
Dostupné z: <http://charita.xf.cz/tfjcu/zaklspecped.pdf>
- [39] SLOWÍK, Josef. *Význam a specifika celoživotního učení ve vzdělávání a rozvoji osob s mentálním postižením* [online] [cit 2010-03-29].
Dostupné z: <http://www.kpg.zcu.cz/capu/html/150/default.htm>.

- [40] SNELL, Martha E. *State university* [online]. 2000 [cit. 2010-04-23].
Dostupné z: <http://education.stateuniversity.com/pages/2225/Mental-Retardation-Education-Individuals-With.html>
- [41] *SPMP ČR* [online]. [2010-08-19].
Dostupné z: <http://www.spmpr.cz/>
- [42] *Světluška* [online]. [2010-08-17].
Dostupné z: <http://www.svetluska-cb.cz/>
- [43] ŠERÁK, Michal. *Respekt institut* [online] 10. 07. 2008 [cit. 2010-03.15].
Dostupné z: <http://www.respektinstitut.cz/2008/07/10/clenek-futura-zajmovevzdelavani-dospelych/>
- [44] ŠKAREBELOVÁ, Simona. *Vymezení pojmu nestátní nezisková organizace* [online] [cit. 2010-04-25].
Dostupné z: http://www.e-cvns.cz/soubory_diskuse/vymezeni_nno.pdf
- [45] *Školení aira* [online]. [cit. 2010-08-19].
Dostupné z: <http://www.skoleni-aira.cz/>
- [46] *ZŠ a MŠ, Strakonice | o.s Cestou vůle* [online] 1. 7. 2010 [cit. 2010-07-01].
Dostupné z: <http://zmskolast.nejendetem.cz/clanky/o-s-cestou-vule>

SBORNÍK PRACÍ

- [47] KNOTOVÁ, Dana. Neformální zájmové vzdělávání dospělých ve volném čase. In *Sborník prací Filosofické brněnské fakulty*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. s. 68-77. ISBN 80-210-4143-9